

פעלים טרנזיטיביים בעברית בעלי שתי צורות השלמה: ישירה ובלתי ישירה עם ב' היחס

1. מבוא

בעברית לתקופותיה מצויים פעלים טרנזיטיביים המתממשים בשני מבני השלמה בתפוצה משלימה: בהקשרים מסוימים הם מתממשים במבנה של השלמה ישירה (היחסה האקוזיטיבית) ובהקשרים אחרים בהשלמה עם ב' היחס (היחסה הלוקטיבית-אינסטרומנטלית), עם משלים שאינו חלק מהמבנה הלוקטיבי (הערכיות) של הפועל.¹ שתי צורות עריכה אלה של הפעלים הטרנזיטיביים שיידונו מאפיינות בעיקר את הלשון הכתובה הבינונית והגבוהה של העברית בת ימינו. בלשון הדיבור, כפי שיובהר בהמשך, מועדפים בדרך כלל אמצעים לקסיקליים (לקסמה פועלית שונה או הוספת מילים מתארות) המביעים את התפקידים הסמנטיים שממלא המבנה עם ב' היחס. באופן כללי הטענה במאמר זה היא, כי המבנה בהשלמה הישירה הוא המבנה הבלתי מסומן, ואילו החלופה הבלתי ישירה (עם ב' היחס) היא המבנה המסומן. על פי עקרון אי-הנרדפות, המוכר בבלשנות גם כ"חוק התפוצה" (law of distribution),² אם שני מבנים נבדלים מבחינה תחבירית, הם נבדלים גם מבחינה

1. עד כמה שידיעתי משגת, סוגיה זו לא זכתה למחקר בבלשנות העברית. יש שטענו שאם קיים הבדל בין שתי צורות העריכה, הרי שהוא לכל היותר משלבי. למשל, לדעת בורוכובסקי (תשנ"ח, עמ' 16) בין המורה בחר את יוסי לתפקיד ובין המורה בחר ביוסי לתפקיד ההבדל משלבי בלבד. יש שטענו, כגון רוזן (תשל"ז, עמ' 121), שלעתים קיים חופש מסוים בבחירת סימן היחס(ה) "אך לא לשם הבדלת משמעויות, אלא לציון אותה המשמעות עצמה". בין דוגמתו מצויים הפעלים בחר את/ב, התחיל את/ב. שטרן (תשנ"ד, עמ' 30) כותב כי "נראה שיש הבדל מה בין החל את – החל ב", אך אין הוא מציין מהו. בכמה מקרים יש שהכירו בהתניות העומדות מאחורי תפוצתם של שני מבני ההשלמה, כגון בין כוליות לחלקיות. למשל, בין אחז את ובין אחז ב, וכן בין קיץ את ובין קיץ ב, לפי בורוכובסקי (תשנ"ח, עמ' 18). ראה גם שטרן (תשנ"ד, עמ' 30) וטאובה (1997, עמ' 97 הערה 11). גלינרט (1989, עמ' 151) מגדיר את הפעלים הטרנזיטיביים בעלי הדיאתזה המבנית את/ב "פעלים טרנזיטיביים חזקים", ומתאר את מילת היחס כ-"built-in preposition" הניתנת גם להפרדה מן הפועל שלתוכו היא בנויה.
2. מונח זה נוסח לראשונה בידי בראל (1924, עמ' 26). הוא התכוון בעיקר להיבט הסמנטי של חוק זה. לניסוח מורחב של עיקרון זה גם בתחום התחביר ראה בולינג'ר 1968; היימן 1985; גולדברג 1995. דוגמה מובהקת לכך היא ההבדל הסמנטי והפרגמטי בין המבנה הסביל למבנה הפעיל שבולינג'ר (1968, עמ' 121–122) הצביע עליו כדוגמה לליקוי בולט בתפיסה הגנרטיבית.

סמנטית ופרגמטית. לפיכך נבחן כאן אף את הזיקה בין שתי צורות העריכה של הפעלים הטרנזיטיביים הנדונים ובין התכונות הסמנטיות של מרכיבי הפרדיקציה (קרי הפועל ושני הארגומנטים או האקטנטים, המייצגים את שני המשתתפים באירוע). כמו כן נראה כי קיימת זיקה בין משמעותה הלוקטיבית-המשיקית (הטנגנטית) של ב' היחס³ ובין משמעותה ה"דקדוקית" בעריכה החלופית עם ב' היחס.

במישור הסמנטי נדון בעיקר בארבעה היבטים של הטרנזיטיביות:⁴ (1) דרגת האגנטיביות של הפועל, (2) מידת האינדיבידואציה של הפועל, (3) מעורבותו של המושא באירוע ומידת מושפעותו, (4) אופייה האספקטואלי (Aktionsart) של הפעולה והאופי הכולל של האירוע.

נמין את הפעלים הטרנזיטיביים המתממשים במבנה החלופי עם ב' היחס לאחת-עשרה קבוצות סמנטיות, שמונה מהן פעלים המציינים פעולה ממשית ושלוש מהן פעלים שאינם מציינים פעולה ממשית.

הנחת היסוד של מאמר זה היא, כי לפעלים בעלי תכונות סמנטיות משותפות צפוי שיהיו תכונות תחביריות משותפות. לאור זאת נבחן את הזיקה בין הרכיבים "מגע" ו"תנועה", הכלולים במשמעותם המוחשית והמופשטת של הפעלים הנדונים, ובין אפשרויות המימוש של חמישה סוגי הסבה תחבירית: (1) "קידום" הבעלים (כמושא ישיר או עקיף) ו"הורדת" המשויך למעמד של יסוד "שלישוני" (tertiary) על פי יספרסן); (2) הסבה ממבנה של גרימה למבנה בעל משמעות אינכואטיבית; (3) הסבה ממבנה טרנזיטיבי למבנה בעל משמעות של "פסיבי בינוני" (mediopassive); (4) הסבה ממבנה פעיל למבנה סביל; (5) העברה מדרך החיווי לדרך המודלית.

ברם אטען כי ההבדל בין שתי צורות העריכה של הפעלים הנדונים אינו רק תולדה של יחסי הגומלין בין התחביר לסמנטיקה, אלא במישור גבוה יותר הוא פועל יוצא של משמעות המסגרת המבנית (construction frame) כיחידה קוגניטיבית הוליסטית.⁵ אטען כי שתי המסגרות המבניות מניבות שתי צורות המשגה שונות של המבנה הארגומנטטיבי הכולל של הפרדיקציה. אי לכך לא ייפלא כי צורות עריכה דומות מצויות בלשונות שאין ביניהן כל קרבה גנטית. למשל, בשתי צורות העריכה של הפעלים הטרנזיטיביים הנדונים ובתפקידים שהן ממלאות בעברית יש מידה רבה

3. בין שלושת הממדים הסמנטיים העומדים בבסיס היחסות מציין היילמסלב (1953, עמ' 128-129) את ההבחנה בין *cohérence* ובין *incohérence*, ואת ההבחנה בין סובייקטיביות לאובייקטיביות. על פי תפיסתו, ההשלמה ב' היחס מביעה ממד של *cohérence*, כלומר מגע ונכללות, וממד של סובייקטיביות.
4. כחלק מעשרת הרכיבים הסמנטיים של טרנזיטיביות טיפוסית ("קרדינלית") שהעמידו הופר ותומפסון 1980.
5. לעניין ההבחנה הקוגניטיבית בין מסגרות מבניות עיין גולדברג 1992 ו-1995.

של הקבלה לאלטרנציה הקיימת בספרדית בין המבנה האקוזטיבי הישיר ובין המבנה הקרוי בדקדוק הספרדי "המבנה האקוזטיבי הפרפוזיציונלי", דהיינו עם מילת היחס a. מפתת קוצר היריעה לא אוכל לדון בכך כאן.⁶

2. מיון הפעלים

אמין את הפעלים המקיימים את האלטרנציה את/ב לאחת-עשרה קבוצות סמנטיות. בהמשך אדגים כמה ממופיעיהם. הדוגמות שיוכאו יהיו בעיקרו של דבר ממצב לשון אחד, של העברית בת ימינו, רובן מתועדות מתוך מקורות כתובים. כנספח יוכאו גם דוגמות משכבות היסטוריות קודמות של העברית.⁷

א. פעלים המציינים אירוע (התרחשות ממשית)

1. פועלי חבטה והכאה: הכה את/ב, הלם את/ב~ (בעברית המודרנית נפוץ הלם ב בלבד), נגח את/ב, חבט את/ב, דפק את/ב (על), הצליף את/ב~ (בעברית המודרנית נפוץ הצליף ב בלבד), הרג את/ב. לעומת זאת פועלי ההכאה הלקה את, ייסר את (עברית מקראית: אבי ייסר אתכם בשוטים [מל"א יב 11]) השלמתם ישירה בלבד.
2. פועלי דקירה וגירוד: דקר את/ב, נקב/ניקב את/ב, ניקר את/ב, צרם את/ב, שרט את/ב, גירד את/ב, גילף את/ב, שייף את/ב, שפשף את/ב, חרץ את/ב (חרץ בלוח שני חריצים / חרץ את הלוח לעומת חרץ את גורלו/דינו); לעומת פילח, שהשלמתו ישירה בלבד (הכדור פילח את לבו).

3. פועלי חפירה: חפר את/ב, קדח את/ב, חרש את/ב, עדר את/ב, דש את/ב.
4. פועלי חיתוך: חתך את/ב, קיצץ את/ב, ניסר את/ב. לעומת זאת פועלי חיתוך לשניים וקטיעה מלאה השלמתם ישירה בלבד, כגון בצע, בקע, ביתק, ביתר, גדע, גזם, גזר, גזז, חילק, כרת, ניתק, פיצל, פרס, קטם, קטע, שיסע, שיסף.
5. פועלי נגיסה: כרסם את/ב, נגס את/ב (מן), כסס את/ב. לעומת זאת פועלי אכילה טוטלית השלמתם ישירה בלבד, למשל בלע, זלל, חיסל, טרף.
6. פועלי דחיפה ומשיכה: דחק את/ב (ההבדל מילוני), משך את/ב.
7. פועלי הנעה וחיכוך (בעיקר של איברי גוף): הניד את/ב (אבל נד ב), הניע את/ב – נענע את/ב, גלגל את/ב, חכך את/ב, שפשף את/ב, דגדג את/ב. לעומת זאת פועלי תנועה ומגע באיברי גוף המציינים פעולה שהמושא הוא חלק אינטגרלי ממנה (להלן "מושא תולדתי", effected object) השלמתם ישירה בלבד: מחא (כפיים), פישק

6. להשוואה טיפולוגית בין המנגנונים התחביריים להבעת טרנזיטיביות בפועלי תנועה של יצירת מגע ותפקידיהם הסמנטיים-פרגמטיים בעברית, גרמנית, ספרדית ואנגלית עיין הלוי בדפוס.

7. במקרה שהדיאתזה אינה סינכרונית (כלומר מבנה השלמה אחד נפוץ בתקופה אחת של העברית, ואילו בתקופה אחרת נפוץ מבנה השלמה אחר) יצוין הדבר באמצעות הסימן -.

(את שפתיו), פכר (את ידיו), קפץ (את אגרופיו), עצם (את עיניו), פקח (את עיניו), פרע (את שערו).

אולם יש פעלים שמושאם הוא איבר גוף המאוגד במושג הפעולה, אך מטעמים אידיומטיים הוא ממומש מימוש יתר עם ב' היחס במשמעות אינסטרומנטלית. למשל: הנהן בראשו, כחכח/כעכע בגרונו, כשכש בזנבו, מצמץ בעיניו, נופף/נפנף בידיו, פלבל בעיניו, רקע ברגליו, משך בכתפיו, סלסל בקולו.

8. פועלי אחיזה ותמיכה בעלי שתי "קריאות" (דינמיים, טליים ונקודתיים, או בלתי דינמיים, א-טליים ולא נקודתיים): אחז את/ב, החזיק את/ב, תפס את/ב (האלטרנציה קיימת רק במשמעות של 'אחז'), תמך את/ב, נשא את/ב (ההבדל מילוני). לעומת זאת פועלי תפיסה מובהקים (דינמיים, טליים ונקודתיים) המציינים השפעה מסיבית וטוטלית, כגון לפת, לכד, כבש, השלמתם ישירה בלבד.

ב. פעלים לא פעולתיים

9. פועלי חישה, רצייה ובחירה: הרגיש את/ב, חש את/ב, רצה את/ב, בחר את/ב לעומת חשק ומאס המתממשים רק במבנה עם ב' היחס.

10. "פעלים מאפננים"⁸: קיצר את/ב (עונשו), האריך את/ב (דבריו), הקל את/ב (נטל המסים), החמיר את/ב (תנאי הקבלה), הקדים את/ב (עם שמות פעולה וצורות גרונדיאליות), האיץ את/ב. לעומת פעלים מאפננים המתממשים עם ב' היחס בלבד, כגון מיעט/הרבה באכילה, התמיד בעבודתו, הרחיק בנסיעותיו, הפליג בתיאורים, ופעלים מאפננים עם משלים נשואי, שמושאם הסמנטי (מהקטגוריה "אָנוש") מתממש עם ב' היחס, כגון הפליא בו מכותיו והרביץ בהם תורה.⁹

11. "פעלים אספקטואליים": החל/התחיל את/ב, פתח את/ב, המשיך את/ב לעומת הפסיק את, גמור/סיים את. כאשר המשמעות מושאלת, ההשלמה היא בב' בלבד

8. כוונתי לפעלים בעלי משמעות לקסיקלית (בניגוד לפועלי עזר) המתארים תכונה של יסוד שמני, וניתן לתאר את מבנם הסמנטי כ"עשה את + משלים שמני + אטריבוט". ענייננו כאן בפעלים במבנה של פועל + משלים בב' היחס, כגון קיצר בעונשו ("עשה את העונש קצר / העניש אותו בעונש קצר"). מבנים אחרים של פועל המתאר את תוכן הפעולה הראשית הם מבנה איחוי של מתאר + מתואר, כגון מיהר ואמר, מבנה של מתאר + מתואר בצורת מקור נטוי, כגון הרבה לכתוב, וכן צירופים קפואים על דרך לשון המקרא של מתאר + מתואר בצורת מקור מוחלט, כגון השכים קום. מבחינה לקסיקלית אני מבדילה כאן בין שתי תת-קבוצות: (א) "פעלים אספקטואליים" (המתארים אספקטים הקשורים בזמן הפנימי של הפעולה – כאן ענייננו בעיקר בפעלים המציינים התחלה, המשך וסיום); (ב) "פעלים מתארים", המציינים תכונה כלשהי של יסוד שמני כגון הרכיב הלקסיקלי של הפועל. גולדנברג (תשכ"ו, עמ' 137–138) נוקט את המונח "פעלים מתארים" לציון פעלים הממלאים תפקיד לקסיקלי ועוזרים בהבעת ה-Aktionsart, ובתוכם הוא מציין פעלים כדוגמת התחיל (מקבילים ל"פעלים אספקטואליים" לעיל).

9. משמעותו המילולית של הרביץ בלשון המשנה היא 'פיזור הרבה, הזה'; ראה הלן דוגמה 40.

(ראה להלן סעיף 7). למשל: יצא ב + {קריאה, הכרזה, הצהרה, ריקודים וכיו"ב}, פצח ב + {שיר, זמר, ריקודים וכיו"ב}, פרץ ב + {בכי, צעקות, קריאות גנאי, צחוק וכיו"ב}.

3. המישור הסמנטי

באופן כללי ניתן לתאר את התפקידים הסמנטיים הפרוטוטיפיים של הנושא והמושא הישיר האקטנציאליים כך: הנושא והמושא הישיר מייצגים שני קצוות מנוגדים של יחס חד-סטרי (שכיוונו מן הפועל אל הפועל): הפועל הוא אגנט טיפוסי (בעל תחושה ו/או בעל רצון והכרה), ואילו הפועל ממלא את התפקיד הטיפוסי של הנגרם (the causee), כלומר הוא מייצג את צדו השני של המטבע – קבלה ישירה ופסיבית של הפעולה.¹⁰ המושא העקיף האקטנציאלי מצוי בין שני קצוות אלה. תפקידו המובהק הוא לציין את המושפע (the affectee) או את הצד המעורב באופן פעיל במתרחש ובמניעים להתרחשות (the interestee). תפקידים סמנטיים אלה של משתתפי הפרדיקציה הם בין הגורמים הקובעים את אופן העריכה התחבירית, דהיינו במבנה אקוטיבי או במבנה לא אקוטיבי.

3.1 מידת האגנטיביות של הפועל

במבנה טרנזיטיבי מובהק, דהיינו במבנה האקוטיבי, דרגת הקטגוריאליזם של השם הפועל גבוהה, שכן הוא מציין אגנט טיפוסי, המשתיך בדרך כלל לקטגוריה "אָנוּש", כלומר ישות בעלת הכרה ורצון הגורמת או יוזמת את האירוע במתכוון (קרי את השינוי במצבו של הפועל).¹¹ כאשר הפועל אינו אגנטי מנוע בדרך כלל המבנה הישיר, והעריכה היא בב' היחס. למשל:

1. החרדה שמא תישאר צפת יתומה ומנודה הכתה בי בעוצמה (הארץ, מכתבים למערכת, 12.5.2000) [??הכתה אותי].

10. דוּוּטִי (1991) מציע את המונחים proto-agent ו־proto-patient המקבילים לפועל (actor) ולפועל (undergoer) הפרוטוטיפיים אצל פולי רואן ואלין 1984 (ראה הערה 11 להלן). תכונותיו של פרוטו-אגנט הן: (1) יש לו מעורבות רצונית באירוע או במצב; (2) הוא בעל תחושה ו/או הכרה; (3) גורם לאירוע או לשינוי במצבו של משתתף אחר; (4) בתנועה (בהשוואה לתנועה של המשתתף האחר); (5) קיים באופן עצמאי, קיומו אינו תלוי באירוע המצוין על ידי הפועל. תכונותיו של פרוטו-פציינט הן: (1) מתחולל שינוי במצבו; (2) הוא יסוד תמטי תולדתי, כלומר פרי הפעולה (incremental theme); (3) הוא מושפע באופן סיבתי ממשתתף אחר; (4) הוא ניח בהשוואה למשתתף האחר; (5) אינו קיים באופן עצמאי מחוץ לאירוע או אינו קיים כלל. להלן נדון בתכונותיהם של הפועל והפועל בשתי צורות העריכה החלופיות של הפעלים הטרנזיטיביים.
11. פולי רואן ואלין (1984) מציעים את actor כמנוח כולל לציון הפועל ה"משתתף, מבצע, גורם, מעורר ומפקח על הסיטואציה המצוינת על ידי הפרדיקט" (שם, עמ' 29). האגנט הוא תת-סוג

2. ואך נגעה ידי בכף המנעול בא לפתע גל אדיר של רוח והכה בי בחזקה (ביאליק, עמ' 11) [??הכה אותי].¹²
3. באותה שעה התחדש הגשם בחוץ והכה בתריסים בכוח (עוז, עמ' 592) [??הכה את].
4. חבלי לידה אחזו בה [??אחזו אותה].
5. אחר כך סיפר על קשיי הפרנסה שלו ועל מצוקת הבדידות הכוססת בו מאז התאלמן (באר, חבלים, עמ' 150).

מניעה זו בולטת במיוחד כאשר הניגוד הוא בין שתי צורות השלמה של פעלים פוליסימיים. מסתבר כי כאשר המשמעות פוליסימית המשמעות המוחשית ניתנת בדרך כלל למימוש בשתי צורות ההשלמה (כל אחת על פי התניותיה ההקשריות), ואילו כאשר תת-המשמעות מושאלת אפשרית ההשלמה הבלתי ישירה בלבד, שכן הנושא אינו מהקטגוריה "חיי" או "אנוש" וממילא אינו אגנטי. במקרים אלה ב' היחס מדגישה את המשמעות המושאלת.¹³

המבנה עם ב' היחס מקהה את היחסים החד-צדדיים בין הפועל לפעול המובעים במבנה הטרנזיטיבי הפרוטוטיפי, כלומר במבנה הבלתי ישיר מוחלש מעמדו של הפועל, והוא אינו מוצג כאחראי הבלעדי למצבו של הפעול. לעניין זה נשוב ביתר הרחבה בהמשך.

3.1.1 אפיון ההתכוונות

בניגוד למבנה הטרנזיטיבי הישיר במבנה הבלתי ישיר מאופיינת התכוונותו של הפועל. במיוחד ניכר הדבר בפועלי רצון ובחירה. למשל:

6. תהליך אוסלו היה מבחן שישראל יכלה להרשות לעצמה, שרוב הישראלים רצו בו (הארץ, 11.2.2001).
7. ראוי להפסיק לשאול אם שרון ייהפך ל..., זאת לא הסיבה לכך שהישראלים בחרו בו (הארץ, 11.2.2001).

כלומר הרצון והבחירה לא היו דרך מקרה, כי אם מתוך כוונה מלאה. המשמעות המובעת בהשלמה תחבירית זו קרובה למשמעות המובעת בכיטיים פועליים כגון חושק ב, מעוניין ב, שבמשמעותם מאוגד רכיב סמנטי של התכוונות, ועל כן הם

- הכלול בפועל, כלומר כל אגנט הוא פועל, אך לא להפך. המונח undergoer מציין את צדו השני של המטבע (היפוכו של הפועל).
12. השווה לגרמנית $\text{Der Regen hat mir (??)ich ins Gesicht geschlagen}$ (DAT ACC) שתרגומו הוא "הגשם הכה בי (??אותי) בפנים / הכה בפניי". השימוש בדטיב (או בעברית בב' היחס) במקום במושא ישיר הוא מן האמצעים המובהקים לציון נפגעות נמוכה (כאן מכיוון שהפועל אינו אגנט מובהק, כלומר "אנוש").
13. ראה סעיף 7 להלן, ועיינין גם להלן הערה 39 על תפקידה של ב' היחס בהדגשת ההאנשה.

מחייבים משלים עם ב' היחס. ההשלמה בב' היחס מדגישה אפוא רכיבים במבנה הסמנטי של הפועל ומייחדת את משמעותו.¹⁴

3.2 דרגת הקטגוריאליזציה של הפועל

במבנה טרנזיטיבי מובהק הפועל מציין ישות שמתחולל שינוי במצבה בעקבות פעולה יזומה של הפועל. לשון אחר, מתוארת בו ישות המושפעת באופן חד-צדדי ומלא מפעולתו של הפועל. ישות זו אין לה קיום עצמאי מחוץ לאירוע, או אין לה קיום כלל.¹⁵ לא כן במבנה בהשלמת ב' היחס, כפי שנבהיר בהמשך.

3.2.1 דרגת האינדיבידואציה של הפועל

במבנה האקוזיטיבי דרגת האינדיבידואציה של הפועל אינה מסומנת.¹⁶ כלומר, המושא עשוי להיות מיודע או בלתי מיודע, הוא עשוי לציין משתתף מסוים או לציין שם בלתי רפרנציאלי ובלתי אקטנציאלי, כגון שם גנרי, שם המציין תוכן של פרופוזיציה או שם המציין "ישות מן הסדר השלישי" (על פי הגדרתו של ליונס),¹⁷ דהיינו שם אשר מבחינה קוגניטיבית אינו ניתן לקטגוריזציה. במונחים סמנטיים וקוגניטיביים ניתן לקבוע אפוא, כי במבנה האקוזיטיבי מובחנותו של הפועל מן הפועל או מן הרקע שלו עצמו אינה מסומנת. המרת המבנה האקוזיטיבי המציין מושא בלתי מובחן למבנה עם ב' היחס אינה קבילה. למשל, כשהמושא הוא שם גנרי:

8. כולם להחזיק ידיים! [??בידיים].

9. תולעי עש מכרסמים עץ [??בעץ].

כאשר המשלים הוא חלק מצירוף אידיומטי:

10. מי שביצירתיות חרוצה מידר את השרים וקיצץ להם כנפיים בשנה וחצי האחרונה (הארץ, 21.2.2001) [??קיצץ כנפיים].

14. הסבר מאלף מצאתי אצל פוטיה (1968) במאמרו על תפקודה של מילת היחס a המקדימה בספרדית מושא (המכונה "אקוזיטיב פרפוזיציונלי"). פוטיה מתאר אותה כקשור המשפיע הן על "הציר הסמנטי" של הפועל הן על "הציר הסמנטי" של המושא באמצעות הדגשת רכיבים סמנטיים בכל אחד מן הצירים. בציר סמנטי כוונתו לרצף הקיים במערכת לשונית נתונה בין שני קצוות. בקצה החיובי של הרצף השמני מצוי שילוב של הרכיבים "חיי" ו"ספציפי", ואילו בקצה השלילי מצוי שילוב רכיבים מנוגד. בקצה החיובי של הפועל מצויה התכונות "יעילות שיטתית". הדובר בוחר באילו רכיבים על פני הציר רצונו להתמקד, ובהתאם לכך הוא בוחר בכל אחת מצורות העריכה. כאשר המשמעות מצויה כבר בקצה הציר, משמש המבנה עם מילת היחס לצורך חיזוק המשמעות.

15. לתכונותיו של הפועל הפרוטוטיפי ראה לעיל הערה 10.

16. בפרמטרים מדויקים יותר, על פי הופר ותומפסון (1980, עמ' 253): שם פרטי, אָנוּש (או ח'), קונקרטי, יחיד, ספיר, רפרנציאלי, מיודע.

17. ראה ליונס 1977, עמ' 443-446.

או כאשר המושא הבלתי אקטנציאלי מציין "ישות מן הסדר השלישי", כגון פעולה, תהליך או מצב. למשל:

11. היענותו להצעה דחקה את הדיון בהחלפתו לזמן אחר [??דחק בדיון].

12. החשיפה לקרינה האיצה את התפתחות המחלה [??האיצה בהתפתחות].

כנגד זאת במבנה הבלתי ישיר הנטייה היא לאזכר מושא מובחן (רפרנציאלי). במקרים המעטים שבהם המושא אינו מובחן וההשלמה היא ב' היחס, משמשת השלמה זו להדגשה וספציפיקציה של רכיבים סמנטיים של הפועל או המושא.¹⁸ למשל:

13. גם השנה ניכרת ירידה במספר הסטודנטים הבוחרים בתחומים כמו היסטוריה, ספרות ומדעי היהדות (הארץ, 9.11.2001).

במקרה זה ב' היחס יוצרת ספציפיקציה של משמעות הפועל בחר (מובנו כאן בחירה סלקטיבית), וגם מדגישה את המושא, כלומר את הנבחר. מכאן שכאשר המושא רפרנציאלי, אפשריות על פי הרוב שתי צורות ההשלמה, הישירה והבלתי ישירה (כל אחת על פי ההתניות ההקשריות). למשל:

14. בתמונה רואים אותו מחזיק בידה / את ידה.

15. תולעי העש כרסמו במחיצת העץ / את מחיצת העץ במשך שנים.

לעומת זאת בכיוון ההפוך הדבר בלתי אפשרי, דהיינו כאשר דרגת הרפרנציאליות של המושא בלתי מסומנת, קביל בדרך כלל המבנה האקוזטיבי בלבד.

3.2.2 מידת השתתפותו של הפועל: מעורבותו ומושפעותו

ניתן לומר כי במבנה הטרנזיטיבי הפרוטוטיפי תכלית קיומו של הפועל לספוג את הפעולה הנגרמת על ידי הפועל. קיומו וצורתו או התממשותו הלשונית תלויים בפעולה ומושפעים ממנה; הוא אינו קיים מראש, במציאות או בתודעת הדובר, אלא הוא חלק ממושג הפעולה, כלומר אין הוא אקטנט עצמאי אלא חלק מן התחום הלקסיקלי של הפועל וחלק מערכיותו התחבירית. בניגוד לכך במבנה עם ב' היחס המושא מציין משתתף עצמאי, שקיומו אינו מותנה בפעולה, אך לפעולה נודעת השפעה עליו. ההבחנה הסמנטית בין שני סוגי המושאים ידועה בספרות הבלשנית כהבחנה בין "מושא תולדתי" (effected object) ובין "מושא מושפע" (affected object).¹⁹ למשל:

16. היא קרעה פיסה מנשמתו של אביגדור (קרת, עמ' 61).

18. עיין לעיל הערה 14.

19. המונח "מושא פנימי" (internal object, cognate object) משמש לעתים בספרות הבלשנית במשמעות רחבה. יש הכוללים בו אף את המושא ה"תולדתי" (effected), המתהווה באירוע או

17. בור כרה ויחפרהו (תהלים ז 16).

בצירופים אלה פיסה, בור הם מושאים תולדתיים.

יש פעלים שמשלימם הוא לעולם מושא תולדתי, ויש פעלים שמשלימם הוא לעולם מושא מושפע עצמאי. למשל, פועלי מגע שאין בהם רכיב של תנועה, המציינים רק את מימוש הקשר בין שתי הישויות, חלים תמיד על מושא לא-תולדתי, כגון הוא נגע בידו, הוא פגע בנערה, הוא חיבל בצינור. אבל יש פעלים העשויים להתממש בשני המבנים, בהקשר אחד עם מושא תולדתי ובהקשר אחר עם מושא מושפע. למשל, כרה + {בור/קבר/שוחה} – כרה הוא פועל "מעובר" מבחינה לקסיקלית, דהיינו המושא מאוגד במבנהו הסמנטי (encapsulated לפי ליונס 1977).²⁰ לעומת זאת הפועל חפר הנרדף לו אינו מסומן ככזה, ועל כן הוא עשוי להתממש בהקשר אחד עם מושא תולדתי (כלומר בהשלמה אקוזטיבית) ובהקשר אחר עם מושא מושפע (כלומר בהשלמה עם ב' היחס). למשל, הם חפרו בור עמוק לעומת הם חפרו בבור שהיה בחצר. הוא הדין בפועל קדח (הוא קדח באר לעומת הוא קדח בבאר המים העתיקה).²¹

במבנה האקוזטיבי של פעלים בעלי אלטרנציה את/ב הפעולה המתבצעת כלפי הפועל אינה מאופיינת מצד התרחשותה (רכיב המגע בלתי מסומן) אלא מצד הגשמתה בלבד (קרי מצד יעילותה הטוטלית, דהיינו השינוי במצב הפועל). לפיכך אם הפעולה המתבצעת כלפי הפועל אינה מותירה עליו את רישומה, כגון כשאינו מהקטגוריה "חי", לא קביל המבנה האקוזטיבי. למשל, בפועלי הכאה ונגיחה:

18. ובה בשעה נעץ ארקה מסמר במצחו של משה המכה בסלע (באר, עת הזמיר, עמ' 75) [??הכה את הסלע].

נובע מן הפעולה. מן הראוי להגביל את השימוש ב"מושא פנימי" לציון משלים פרדיקטיבי שאינו מייצג אקטנט ממשי (רפרנציאלי) אלא מייצג את הרכיב הלקסיקלי של הפועל בין כמימוש לקסיקלי יתר (כמושא פֶּרוֹנוֹמָסְטִי, למשל סיפר סיפור) ובין כמושא מופשט ליד פועל בדרגות שונות של התרוקנות סמנטית (למשל ביחידות הפועליות המורכבות ערך חיפוש, עשה רושם, גילה עניין, עבר בדיקה). תפיסתנו זו את "המושא הפנימי" נסמכת על תורתו של גולדנברג, המתאר את הפועל כקומפלקס תחבירי האוצר בתוכו שלושה רכיבים: ציון הגוף, הביטוי הנשואי (הרכיב הלקסיקלי) וביניהם הנקסוס (היחס הפרדיקטיבי). עיין גולדנברג תשמ"ה, עמ' 323–337.

20. על ערכים מילוניים "מעוברים" ראה הלוי תשנ"ט, עמ' 139–148. על encapsulation ראה ליונס 1977, עמ' 262.

21. דוגמה לשתי צורות השלמה של פועל חפירה מצוטטת אצל טאובה (1997, עמ' 97 הערה 11) מן הערבית של טריפולי, והתרגום שהיא מציעה הוא "הלכו לאסוף עצים... ואחיהם הגדול והבת החלו לחפר (ב)בור, והאחרים החלו להביא עצים. הביאו את העצים והבת ואחיה חפרו את הבור וכיסוהו". היא מציינת שם כי בדוגמה זו יש הבחנה בין חפר ב, המציין את עצם חפירת הבור, ובין חפר את, המציין את סיומו של התהליך.

19. אודי נוהג במאמץ, מצחו כמעט נוגח בשמשה (שלו, עמ' 95) [??נגח את השמשה].

בניגוד לכך, כפי שנחזור ונבהיר להלן, במבנה עם ב' היחס הפעולה מתוארת מבפנים, מבחינת תהליך התרחשותה, ומעורבותו ומושפעתו של הפעול מאופיינות (קרי רכיב המגע מסומן).

משמע, במבנה האקוזטיבי המושא עשוי להיות תולדתי או מושפע, ואילו במבנה הבלתי ישיר המושא לעולם מושפע. ההבחנה בין מושא תולדתי למושא מושפע מהותית אם כן למבנה הבלתי ישיר, אך אינה מהותית למבנה הישיר, הואיל והמושא בו בלתי מסומן (מבחינה רפרנציאלית ומבחינת מידת השתתפותו ומעורבותו באירוע).

3.3 אופי הפעולה

3.3.1 אופייה האספקטואלי של הפעולה

במבנה האקוזטיבי של פועלי מגע דרך תנועה, שהם הקבוצה המובהקת של הפעלים בעלי האלטרנציה את/ב, מתוארת פעולה דינמית ונקודתית, בדרך כלל טלית ורוזולטיבית. האירוע מתואר מבחון, מבחינת השלמתו (השפעתה הישירה, המידית והמלאה, של הפעולה על הפעול), ללא כל התייחסות לתהליך הפעולתי עצמו. כנגד זאת, במבנה החלופי עם ב' היחס הדובר מתייחס אל עצם הפעולה, כלומר אל הזמן הפנימי של התרחשותה.²² גם מבחינה זו משקפת מסגרת מבנית זו הפחתה במידת הטרנזיטיביות. ב' היחס, שבמשמעותה הסמנטית היסודית מציינת משמעות של הימצאות במקום או הימצאות במגע עם ישות כלשהי (משמעות לוקטיבית-טנגנטית), היא בין האמצעים הצורניים המפורשים שנוקט כאן הדובר כדי לציין את המשמעות האימפרפקטיבית של הפעולה, בדומה להבחנה בין הוא קרא את הספר ובין הוא קרא בספר.

כידוע, האספקט של הפעולה הוא תכונה של המשפט (הגם שברבות מלשונות אירופה הוא מסומן בפועל). כך גם המשמעות הדורטיבית-אימפרפקטיבית אינה עולה מתוך ההשלמה בב' היחס בלבד כי אם מתוך מכלול היסודות המצויים בהקשר. למשמעות זו עשויות לתרום אף צורות אימפרפקטיביות כגון צורות בינוני פועל. למשל:

20. והיה רופא כופתו ומחתך ברגלו כדי לראותו (תוספתא שקלים א, ו).

22. קומרי (1976, עמ' 3-4 ועוד) מתאר את האספקט הפרפקטיבי כהתבוננות הדובר בסיטואציה (באירוע) מבחון, ללא כל התייחסות למבנה הפנימי של זמן ההתרחשות, ואילו את האימפרפקטיביות כהתבוננות באירוע מבפנים, תוך התייחסות מפורשת למבנה הפנימי של הזמן (כלומר לעצם התהליך).

21. הצ'רקסי הרים את הערבי מאחור, **מחזיק** בו כדי שלא יתמוטט (קרת, עמ' 16).
22. ידו **האוחזת** בדגל מושטת קדימה, כאילו **אחזה** בידה נבלה (קרת, עמ' 121).
- כדוגמה האחרונה (22) לצורת קָטַל (אחז ב) משמעות של תיאור מצב לא־ראלי, על כן אף היא תורמת למשמעות האימפרפקטיבית. גם מבנה תחבירי שמובעת בו כוונה למימוש הפעולה הלכה למעשה עשוי לתרום למשמעות זו. למשל:
23. "אתה חייב לי שלוש וופלות", סינן ליאור **וקם** ממקומו כדי לנגוס בשזיף (קרת, עמ' 28).
- למשמעות זו עשויים לתרום אף אמצעים לקסיקליים, כגון להלן השימוש בפועל **המשיך**:
24. האילם **המשיך** לחבוט בערבי שהיה עכשיו שרוע על הארץ (קרת, עמ' 16).

3.3.2 ראייה הוליסטית לעומת ראייה פרטיטיבית

הבחירה בין שתי צורות העריכה של הפעלים הטרנזיטיביים הנדונים כרוכה בנקודת הראייה של הדובר כלפי האירוע ובאופן שהוא תופס את היקף הפעולה. כלומר, האם הוא רואה את האירוע בראייה כוללנית (מבחינת האפקט ההוליסטי שלו) ואת הפעולה כפעולה עקיבה ופרפקטיבית (שהשיגה את יעדה); או האם הוא רואה את האירוע מבחינת רכיביו השונים, כפעולה בעלת אפקט פרטיטיבי־מקומי, המצויה בתהליך התרחשותה וממוקדת באופן מפורש על המשתתף-המושא ועל חלק מסוים משטח פניו. דומה כי כאשר הדובר רואה את האפקט ההוליסטי של הפעולה, הוא ממשיג את האירוע במסגרת האקזוטיבית, ואילו כאשר הוא רואה את האפקט הפרטיטיבי של האירוע כמו בתצלום תקריב, הוא ממשיג את האירוע במסגרת מבנית בלתי ישירה ועורך אותו עם משלים בבי' היחס. דוגמות לראייה הוליסטית לעומת ראייה פרטיטיבית:

25. התאורן **משך** את התיק מירכה, היא ניסתה **לתפוס** ברצועה, הוא הרחיק אותה (שמעוני, עמ' 38).

בקטע המבצע **משך** את התיק ההתבוננות בפעולה היא מצד האפקט ההוליסטי שלה, ואילו בקטע המבצע ניסתה **לתפוס** ברצועה יש התמקדות בעצם הפעולה ובהתממשה על חלק מהיקף הדנוטציה של המושא. דוגמות נוספות לראייה פרטיטיבית:

26. יישרתי את רצועת התרמיל שחתכה בגבי (קרת, עמ' 101).
27. זונות, חשב לעצמו אביגדור, בהכל הם נגסו, ודווקא את הפחד השאירו שלם (קרת, עמ' 61).

28. לסלק בני אדם הנוגסים מלחמנו (ע' קרליבך, הודו, תל אביב תשי"ט, עמ' 55).

בדוגמה האחרונה (28) מובעת המשמעות הפרטיטיבית באלטרנציה עם מ' היחס. ההבחנה בין פעולה המתוארת מנקודת ראייה כוללנית (שאינה מאופיינת מצד היקפה וטווח השפעתה) ובין פעולה המתוארת מבפנים, מצד רכיביה השונים, כגון היקפה וטווח השפעתה, ניכרת אף בפעלים לא-פעולתיים כגון בפועלי חישה. למשל בהשלמה האקזטיבית:

29. קפאתי מקור ולא הרגשתי את הידיים.

30. הוא לא חש את גודל הפציעה (שטרן, עמ' 35).

לעומת ההשלמה בב' היחס:

31. נחום חש בייאוש המשתלט על גופו (קרת, עמ' 36).

הבחנה זו קיימת אף ב"פעלים מתארים" (קבוצה 10 לעיל). למשל:

32. א. היא החליטה לקצר את הטיול.

לעומת:

ב. השופט קיצר בעונשו.

33. א. המשך מעשי האלימות רק מחמיר את המצב.

לעומת:

ב. השופטים לא השתכנעו מההצדקות האידאולוגיות-לאומיות והחליטו

להחמיר בעונשה אף מעבר לדרישת התביעה (מעריב, 6.10.2000).

3.3.3 אינטנסיביות הפעולה

אפיון אינטנסיביות הפעולה ותנועתיותה (kinesis) הוא חלק מראיית הפעולה מבפנים, מבחינת רכיביה השונים. כאשר הפועל הוא אגנט מובהק (קרי מהקטגוריה "אנוש") נוסף לכך רכיב ההתכוונות. דוגמות:

34. ...העמיד פנים כאילו הוא מתכופף, אך לפתע התיישר ונגח בפניו (קרת, עמ' 15).

35. שר האוצר קרא לחתוך בבשר החי (מעריב, 10.2.1999).

36. הוא אמר שגבי משך בגוף של החתול חזק בכוונה (קרת, עמ' 71).

בדוגמה האחרונה (36) מאופיינים הרכיבים "אינטנסיביות" ו"התכוונות" אפיון יתר מחמת שימוש בלקסמות חזק ובכוונה, שמשמעותן עולה מן המבנה עם ב' היחס. להלן דוגמות משדה פועלי החישה במבנה הלא-ישייר שבו ב' היחס תורמת להבעת ההימצאות במצב, ומדגישה בכך את המשמעות האינטנסיבית של החישה:

37. יכולנו להרגיש ברעד האוחז בבני מעיה. לחוש שעוד רגע היא תפתח את פיה (קרת, עמ' 58).

דהיינו, יכולנו לחוש היטב ברעד האוחז בבירור ובאופן אינטנסיבי בבני מעיה. וכיוצא בזה:

38. שפתה התחתונה רעדה, היא יכולה היתה לחוש בתשוקתו (קרת, עמ' 56).

משדה פועלי ההתזה מעניין להתבונן בהרביץ במשמעותו המשנאית. למשל:

39. המרביץ את ביתו במים טמאין (תוספתא מכשירין ב, ג).

במשמעות המשנאית המילולית ('הזה, התיז') אין המשלים הדומם בבחינת מושפע וההשלמה הרגילה היא אקוטיבית, ואילו כשהמשמעות מושאלת, במובן של 'הפיץ' (בעיקר דעת, תורה), והמשלים מציין מושפע מובהק ("אָנוש") ההשלמה היא בב' היחס. למשל:

40. בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצין בהן תורה (בבלי מגילה כט ע"א).

3.3.4 אפיון הכוונה להמשיך בפעולה

בפעלים אספקטואליים ההבחנה בין העריכה האקוטיבית לעריכה עם ב' היחס כרוכה ברצון הדובר לאפיין את היקף הפעולה ומהלכה, או את הכוונה להמשיך בה. בפעלים המציינים התחלת פעולה המבנה הבלתי ישיר עם ב' היחס מאופייין מצד הכוונה להמשיך בפעולה בשלביה העוקבים, כנגד זאת העריכה הישירה בלתי מאופיינת והיא מציינת משמעות אינגרסיבית בלבד, כלומר את שלב הכניסה לפעולה. ניתן לתאר את האלטרנציה עם ב' היחס על דרך בלאו כ"מתיחה" של פועל אינגרסיבי לפועל דורטיבי.²³ כלומר, האלטרנציה עם ב' היחס מסומנת מבחינת האקטואליזציה של הפעולה או הכוונה לממשה הלכה למעשה. למשל:

41. תמיד רציתי קריירה צבאית וחשבתי שזה המקום המתאים להתחיל בה (הארץ, 20.12.1999) – כלומר להתחיל ולהמשיך בה ברצינות.

42. "המטבחון המורחב" החליט השבוע להתחיל בסימון אזורי החיץ, ובהקמת מכשולים לאורכם (הארץ, 22.2.2002) – כלומר להתחיל בפעולות הלכה למעשה.

בן הזוג המזערי של דוגמה (42) לעיל הוא להתחיל לסמן את אזורי החיץ ולהתחיל להקים מכשולים לאורכם. בדוגמה זו הצורה הגרונדיאלית (של שם פעולה) היא חלק מן האמצעים התחביריים המממשים את המשמעות של המסגרת המבנית עם ב' היחס (כלומר הימצאות בפעולה הלכה למעשה), בעוד העריכה עם צורת המקור היא הבלתי מסומנת (במקרים אחרים, עם שם עצם, העריכה היא אקוטיבית), כלומר אין

23. את המונח טבע הוורס (Havers) ב-1931, והוא מצוטט אצל בלאו תשכ"ח, עמ' 131. בלאו דן שם בהיקרותם של החל/התחיל עם שם פועל ולא בהיקרותם עם משלים שם עצם.

בה אפיון האקטואליזציה והקונקרטיזציה של הפעולה.²⁴ כאן, כמו בדוגמות אחרות של אלטרנציה של המבנה הטרנזיטיבי, העריכה בב' היחס כרוכה במשמעות הפרדיקציה ובאופן שבו רואה הדובר את האירוע. לפיכך המרה במבנה ההשלמה הישירה אינה חופשית ולעתים מנועה. למשל:

43. ארה"ב החלה במגעים לקידום יוזמת השלום הסעודית (הארץ, 23.2.2002, [??החלה את המגעים]).

המבנה עם ב' היחס ליד פעלים אינגרטיביים המציינים פתיחה בפעולה הוא המבנה הרגיל בפעלים שמשמעותם מושאלת. למשל:

44. פתח ב + {שיחה, שאלה, חקירה, קריאות, מלחמה, אש, שביתה}

45. פצח ב + {שיר, זמר, ריקודים}

46. פרץ ב + {בכי, צעקות, קריאות, גנאי, צחוק}

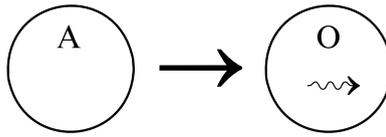
47. יצא ב + {קריאה, הכרזה, הצהרה, ריקודים}

4. המישור הקוגניטיבי: יחסים חד-צדדיים לעומת יחסים דו-צדדיים

שתי צורות ההשלמה של הפעלים הטרנזיטיביים שהם נושא עיוננו משקפות שתי מסגרות מבניות שונות של עריכת הסצנה; כל אחת ממסגרות מבניות אלה מבליטה יסודות שונים ברקע שעליו פועלות הדמויות. במסגרת המבנית הישירה הנושא ממלא את תפקיד האגנט המובהק, היוזם ומבצע את הפעולה, והמושא את תפקיד הפציינט המובהק, הסופג את הפעולה ומושפע ממנה. הדובר או המתבונן באירוע תופס אותו מנקודת הראייה של הפועל, הגורם לפעולה (במונחים של לנקר "מעביר את האנרגייה אל הפעול במטרה לשנות את מצבו"). במסגרת זו אין המושא נתפס כישות נפרדת, הוא אינו מובחן מן הרקע שהוא נמצא בו (הוא דמות בלתי מובלטת, landmark במונחי תורת ה-Space Grammar של לנקר), שכן הוא נתפס כחלק מן הטווח הסמנטי של הפרדיקט, ואף אינו מובחן מבחינה רפרנציאלית מן הרקע שלו עצמו (השווה לעיל סעיף 3.2.1). בעריכה זו מובלט הפועל (trajector על פי לנקר), ואילו המושא מועמד ב"פרופיל נמוך" (במונחים של לנקר), כפי שניתן לראות בתרשים שלהלן.²⁵

24. על הניגוד התפקודי בין הצורה הגרונדיאלית לצורת המקור, שאינו שרירותי כפי שנטען בתורה הגרטיבית, אלא תלוי ברכיבי משמעות מסוימים של הפעלים המתממשים בצורות הנדונות, העיר בולינג'ר 1968, עמ' 121.

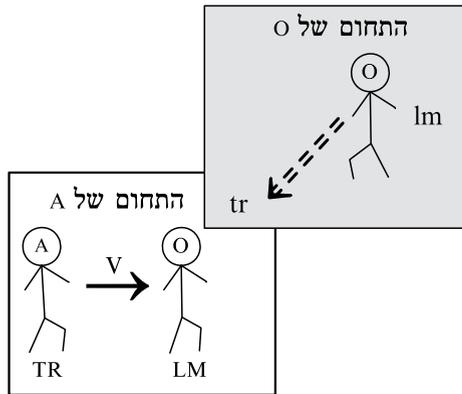
25. השווה דלבק 1999. להבחנה בין מסגרות מבניות (קוגניטיביות) ראה גולדברג 1992, 1995.

תרשים 1: מבנה טרנזיטיבי פרוטוטיפי

לעומת זאת, העריכה הבלתי ישירה משקפת המשגה שונה של היחסים בין המשתתפים. במסגרת מבנית זו המושא מייצג משתתף עצמאי הקיים מראש, ללא תלות בפעולה, והוא אינו נתפס ככבול לתחום הפרדיקט. עריכה תחבירית זו, עם מילת יחס חוצצת, מסמנת הלכה למעשה את התחום הנפרד של הרפרנס הפרטי של המשתתף-המושא. בעריכה זו מובלט המושא המושפע (הוא מוצג ב"פרופיל גבוה"). דהיינו, המושא אינו ממלא את תפקיד הפציינט הפרוטוטיפי אלא הוא מוצג כצדו השני, המנוגד, של האגנט (כ־counter-agent). העריכה התחבירית הבלתי ישירה מאפשרת אפוא להעלות את המושא למישור קדמי יותר בשיח ולהפנות את הזרקורים אליו, כפי שמתואר בתרשים שלהלן:

TR = Trajector
(דמות בולטת)
LM = Landmark
דמות ברקע / דמות
(לא בולטת)

תרשים 2: מבנה טרנזיטיבי חלופי לא-ישיר (עם מילת יחס)

העריכה האקוזטיבית מציגה אפוא יחסי גרימה חד-צדדיים, ואילו העריכה עם ב' היחס מציגה יחסים דו-צדדיים, סימולטניים או סימטריים. הפעולה מתוארת משני הכיוונים, מכיוון הפועל ומכיוון הפעול.²⁶ הפועל אינו רק אחראי לפעולה אלא אף

26. trajector ו- landmark משמשים בבלשנות הקוגניטיבית (עייני לנקר 1999, עמ' 28-31) כדי לציין את אופן העמדת הדמויות בסצנה מבחינת הבלטותן זו כנגד זו. trajector הוא הדמות

מעורב בה באופן אינטנסיבי; והפעול אינו נמצא במקרה בזירת האירוע, כלומר אין הוא מייצג משתתף סביל כי אם משתתף מעורב ומושפע. בפועלי הכרה, רגש ורצון הוא מייצג מושא הנמצא בתודעת הפועל. מושא זה לעתים אחראי או אשם בפעולה המתבצעת כלפיו, או דורש אותה. למשל, הוא לא הכיר את דן לעומת הוא לא הכיר בן כנצ'ו (משתמע שדן ביקש שיכירו בו). נראה שאין זה מקרה שברגיל אנו עורכים פעלים כגון טבח או ביצע/ערך טבח, פרע, עשה שפטים במבנה עם ב' היחס. הוא הדין בהרג בהם (לעומת הרג בהשלמה האקזוטיבית). למשל: ²⁷

48. מאז החלה התנועה הציונית, הפלשתינאים התנכלו לנו: ב־1929 טבחו בנו, ב־1936 פרעו בנו... בשנות ה־50 שלחו פדאיון להרוג בנו (הארץ, מכתבים למערכת, 18.3.2002).

49. אילו היינו יוצאים... היו משמידים והורגים בנו עד האיש האחרון (מוסף הארץ, 18.9.1998) – בהקשר שממנו מתועד המשפט מדובר על פרעות.

50. ידו האחת אוחזת במיקרופון, וידו השנייה מאותתת לארגונים קיצוניים לעשות בנו שמות (הארץ, 10.8.2001).

51. ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים (שמות יב 12).

בפעלים מעין אלה נבחרת העריכה עם ב' היחס, שכן טבח וקרוביו אינם פעולת הריגה מקרית כי אם פעולה יזומה ורחבת היקף, הנובעת בדרך כלל ממניעים דתיים־לאומיים עמוקים (כלומר כתוצאה מיחסים מתוחים ארוכי שנים בין הטובחים לנטבחים). ניתן לקבוע אפוא, כי המבנה בהשלמה העקיפה מביע סצנה מורכבת יותר מזו המובעת במבנה הטרוניטיבי הישיר.

למותר לציין כי ההבדלים באופן שהדובר ממשיג את האירוע עשויים להתבטא אף באמצעים לקסיקליים, כגון בבחירה בלקסמות פועליות שונות. למשל:

52. דן הכחיש את הדעה שפורסמה בשמו / דן כפר בדעה שפורסמה בשמו.

53. יוסי ראה את השודדים / יוסי הביט/הציץ/צפה/התבונן בשודדים.

54. משה שנא את העוזר שלו / משה מאס בעוזר שלו.

המובלטת ביחס לדמות שאינה מובלטת (landmark). בתרשימים המתארים זאת נהוג שהמעגלים מציינים את הדמויות, והחץ את יחסי הגרימה, או לפי לנקר "את העברת האנרגייה ממשתתף אחד למשנהו".

27. יושם לב כי בניגוד להרג בהשלמה בב' היחס, המציין פעולה מתוכננת, בהיקף גדול, המתבצעת כלפי כמות גדולה של בני אדם, הרג בהשלמה האקזוטיבית (הבלתי מסומנת) עשוי לציין פעולה מקרית או פעולה המתבצעת כלפי מושא יחיד בין שהוא בן אנוש בין שהוא בעל חיים. השווה גם לספרדית (דלבק 2002, עמ' 89) – במבנה של השלמה ישירה: Mataron moros y judíos = (הם) הרגו מאורים ויהודים" (כלומר משמעות כללית או גנרית), לעומת האלטרנציה בהשלמה הבלתי ישירה (במבנה הקרוי "אקזוטיב פרפוזיציונלי"): Mataron a moros y judíos = (הם) הרגו במאורים וביהודים" (פעולה ממושכת מכוונת ומתוכננת ובכמויות גדולות).

בפעלים שהם נושא עיוננו יכול הדובר במקרים אחדים לבחור בלקסמות פועליות שונות במקום לבחור בעריכה המסומנת החלופית של אותה לקסמה פועלית. למשל:

הכה בו : פגע בו

רצה בו : חשק בו, היה מעוניין בו

פגש בו : נתקל בו

5. הזיקה בין הרכיבים "תנועה" ו"מגע" ובין חילופי את/ב

מבדיקת פועלי התנועה מן השדות הסמנטיים של הכאה, דחיפה ומשיכה, חיתוך ונגיסה, דקירה וחפירה, ואף מבדיקת הפעלים שאינם מציינים פעולה ממשית עולה, כי הרכיבים "תנועה" ו"מגע" (הן במשמעותם המוחשית הן במשמעותם המופשטת) הם הרכיבים הסמנטיים המהותיים המתקשרים לדיאטזה המבנית את/ב.²⁸ הפעלים משדות סמנטיים אלה מציינים מגע בר השפעה הנוצר בין ישות אחת (הפועל) לישות אחרת (הפעול) בדרך של תנועה. רכיב המגע עשוי להיות בלתי מסומן, כגון בעריכה הישירה, או מסומן, כגון בעריכה עם ב' היחס.

פעלים טרנזיטיביים של תנועה המציינים הזזת ישות אחת בלי להנביע מגע אפקטיבי בין הפועל לפעול אינם מתממשים באלטרנציה עם ב' היחס. למשל, הזיז וזרק השלמתם אקוזיטיבית בלבד. גם פעלים טהורים של גרימה לשינוי מצב, שמבנם הסמנטי אינו כולל תכונת מהותית (הכרחית וצפויה)²⁹ של יצירת מגע בין הפועל לפעול, מתממשים במבנה האקוזיטיבי בלבד; למשל, פעלים המציינים גרימה לשינוי צורת הפעול או לשינוי מצבו, כגון פועלי מתיחה וכיווץ, פעלים המציינים שינוי מצב הצבירה של המושא (למשל, אידה, המס, הקפיא, חימם, שרף) ופועלי שבירה והריסה, המציינים פעולה של אגנט המבצע פעולה אפקטיבית הגורמת לפעול לאבד כליל את לכידותו הפיזית.

לפועלי חיתוך, נגיסה, דקירה וחפירה, מתיחה וכיווץ, שבירה והריסה רכיב משמעות משותף של גרימה לשינוי מצב. אך ההבדל ביניהם הוא שלפועלי חיתוך וקרוביהם תכונת מהותית של יצירת מגע, שכן חתך פירושו הבאת חפץ חד במגע עם משטח חומרי כלשהו וגרימה לביתוק לכידותו החומרית. לא כן שבר, שאינו מנביע בהכרח מגע עם הפעול (המגע הוא תכונה מקרית, בלתי מהותית של מושג זה), שהרי ניתן, למשל, לשבור חלון ממרחק, כגון באמצעות אבן, בלי ליצור כל מגע בין הפועל לפעול. כיוצא בזה כופף ושרף, ופעלים קרובים להם המציינים שימוש באמצעי כלשהו במטרה לגרום שינוי בצורתו או במצבו של הפעול. ההבדל

28. השווה לוינ 1993, עמ' 6-7.

29. להבחנה בין תכונת מהותית (הכרחית וצפויה) לתכונת בלתי מהותית (בלתי הכרחית ובלתי

צפויה) ראה קרוז 1986, עמ' 16-17.

בין פועלי ביתוק (למשל, בצע, בקע, ביתק, ביתר, גדע, גזם, פילח, כרת, קטע, שיסוף), המתממשים בעריכה ישירה בלבד, ובין פועלי חיתוך, נגיסה, דקירה וחפירה הוא שכמו פועלי שבירה והריסה גם פועלי הביתוק מציינים פעולה טרנזיטיבית מובהקת, המתוארת מצד השפעתה המלאה על הפעול, ולכן אינם מאפשרים אפיון רכיב של הימצאות במגע (או ראייה אימפרפקטיבית של האירוע). כיוצא בזה ההבדל בין הכה ובין הימם, המאגר במשמעותו השפעה מלאה על הפעול ומתממש בעריכה אקוטיבית בלבד. בדומה לכך ההבדל בין פועלי בליעה וטריפה, המתממשים בעריכה אקוטיבית בלבד, ובין פועלי כרסום ונגיסה, המאפשרים אפיון ההימצאות במגע ומתממשים אף באלטרנציה עם ב' היחס. כך גם פועלי לפיתה ולכידה, המתממשים בעריכה אקוטיבית בלבד, לעומת פועלי תפיסה ומשיכה המתממשים בשתי צורות העריכה, הישירה והבלתי ישירה עם ב' היחס.

כנגד זאת פעלים טהורים של יצירת מגע, שבמבנם הסמנטי אין מאוגד רכיב של תנועה (קרי הזזת ישות אחת לשם יצירת מגע עם ישות אחרת), מתממשים במבנה לא טרנזיטיבי בלבד, בדרך כלל עם ב' היחס (או על). למשל, נגע ב, דבק ב, פועלי פגיעה כגון פגע ב, פגם ב, חיבל ב, ופועלי פגיעה רוחנית, כגון גער ב, נזף ב, היתל ב, שיטה ב, תעתע ב, ולזל ב.

ברוח דומה ניתן לתרץ את ההבדלים בין פגש את ובין פגש ב (בלשון חכמים פגע ב). פגש את, שעריכתו אקוטיבית, אינו כולל רכיב של מגע ומקביל על כן לראה את. לעומת זאת, פגש ב, המאגר בתוכו רכיב של מגע, מקביל לפועלי יצירת מגע כגון פגע ב ונגע ב.

דיקסון³⁰ מבחין בשמונה דרגות של פועלי יצירת אפקט, וממיינם לשמונה סוגים, כל סוג ותכונותיו התחביריות. בדרגה הראשונה, הנמוכה ביותר, הוא מציין את פועלי הנגיעה, המציינים מגע מזערי שאינו גורם שינוי במצב הפעול, ואילו בדרגה הגבוהה ביותר הוא מציין את פועלי השבירה וההריסה, המציינים השפעה מלאה על מצב הפעול (קרי גרימה לאבדן מלא של לכידותו הפיזית). בדרגה אחת לפני פועלי השבירה וההריסה הוא מציין את פועלי השפשוף המציינים שינוי בשטח פניו של הפעול, אך לא שינוי הגורר אבדן צורתו ולכידותו הפיזית. פועלי ההכאה, החיתוך וקרוביהם, כגון פועלי הדקירה והחפירה, שהם הקבוצה המרכזית של הפעלים הטרנזיטיביים שהם נושא עיונו, הם פועלי יצירת מגע באמצעות תנועה. מבחינה סמנטית הם מצויים בתווך בין פועלי המגע המובהקים ובין הפעלים הטהורים של שינוי מצב, שכן הגשמת היעד (שינוי מלא במצב הפעול) אינה תכונת מהותית שלהם, דהיינו הפעולה עשויה להיות מתוארת מבפנים, מצד תהליך התרחשותה בלי

30. דיקסון 1991, עמ' 105-113.

להנביע את התוצאה המיוחלת.³¹ ככל שדרגת האפקטיביות של הפעולה גבוהה, כן עולה רמת הטרנזיטיביות. באופן כללי המסגרת המבנית הישירה משקפת המשגה של יחסי טרנזיטיביות מובהקים, ואילו המסגרת המבנית הבלתי ישירה משקפת המשגה של יחסים א-טרנזיטיביים מובהקים. בפעלים של יצירת מגע באמצעות תנועה אפשריות אפוא שתי צורות המשגה של הסצנה. המבנה הבלתי מסומן, בהשלמה הישירה, משקף התבוננות באירוע מנקודת ראייה כוללנית (של העברת האנרגייה מן הפועל אל הפעול, בלי לאפיין את מושפעתו של הפעול), ואילו המבנה עם ב' היחס משקף את המבנה המסומן שמאופיין בו רכיב המגע, למשל בפועלי הכאה המציניים במצב הלשון הנתון (של העברית החדשה) "יצירת מגע אפקטיבי באמצעות מכשיר או אבזור" (כלומר פעולה מכוונת של יצירת מגע), כגון הלם בו, חבט בו (במשמעות של הכה מושא חי), הצליף בו.³² הוא הדין בפועלי תנועה בדרך של הטלה אופקית, המבליטים את המגע, כגון ירה בו³³ (לעומת ירה

31. מבנם הסמנטי (הכולל רכיב של תנועה ורכיב בלתי מאופיין של מגע) של פועלי הכאה, חיתוך וקרוביהם עשוי לאפשר התממשותם במבנה בלתי ישיר המציין משמעות קונטיבית, כלומר הבעת שאיפה, התכוונות והתאמצות להביא את הפעולה לידי ביצוע, כגון באנגלית באלטרנציה עם at (יחסי לב כי בעברית אין המבנה עם ב' היחס מביע משמעות קונטיבית). למשל, Ruth struck at Adam פירושו שרות כיוונה את פעולת ההכאה לעבר אדם, אך לא דווקא שהפעולה אכן התבצעה. עיין, למשל, לויין 1993, עמ' 6-11, 41-42.

32. במקרא ובלשון חכמים מתממש הלם בהשלמה אקוטיבית בלבד, למשל, הלמה סיסרא מחקה ראשו (שופטים 26), שהחליק פטישו והלם את כל באי עולם בדרך אחת למקום (בראשית רבה מד, ח). בעברית חדשה הצטמצמה משמעותו להוראת פגיעה אפקטיבית באמצעות שימוש במכשיר. צמצום משמעות זה הוא הגורם להפיכתו לפועל לא-טרנזיטיבי שהשלמתו בב' היחס. דומה כי צמצום משמעות מעין זה אחראי אף להגבלת חבט במשמעות של 'הכה מושא חי/אנושי' בלשון ימינו למבנה עם ב' היחס. בלשון חכמים לעומת זאת השלמתו אקוטיבית בלבד. למשל, ועבדיהן חובטין את העם במקלות (פסחים נז ע"א), ועל דרך לשון חכמים וכבר אני שומע שחובטים את המן (ש"י עגנון, אלו ואלו, ירושלים ותל אביב תשי"ג, עמ' רלח). בתת-המשמעות של 'דפק בחזקה על מושא דומם' הקיימת בלשון המקרא ולשון חכמים (ראה דוגמות בנספח להלן) הוא משמש גם בלשון ימינו, למשל היא חבטה את השטיח. גם הצליף הפך בעברית של ימינו לפועל לא טרנזיטיבי בהשלמה עם ב' היחס. בלשון חכמים ובלשון הפיוט משמעותו 'הזה', והשלמתו אקוטיבית, למשל פנה להצליף דם פר (רשב"ג, פיוט לעבודת יום הכיפורים, שירי ר' שלמה אבן גבירול, מהדרות ביאליק ורבניצקי, תל אביב תרפ"ד-תרצ"ב, עמ' 138). מצאתי תיעוד להשלמה האקוטיבית גם בלשון הספרות של תחילת המאה העשרים אצל זלמן שניאור: צריך להצליף את הסוסים (כתבי זלמן שניאור, ב, תל אביב תשכ"ו, עמ' קצא).

33. ניתן למצוא גם ירו עליו המציין דרגה נמוכה יותר של מיקוד במטרה, כלומר מגע בדרגה נמוכה יותר, וכן ירו לו כדור ב'. למשל, וירה לכוכי כדור בין העיניים (קרת, עמ' 21). ל' הדטיב היא אמצעי מובהק לציון מושפעות. על תפקודה בעברית החדשה לציון המושפע (affectee) עיין ברמן 1982.

לעבר הבתים), צלף בהם (לעומת צלף אל עבר הבתים). תפקיד סמנטי דומה ממלאת ב' היחס בפעלים תלת-ערכיים כאשר היא משקפת המשגה של האירוע כהטרמה (anticipation) של התוצאה המיוחלת (של יצירת מגע אפקטיבי),³⁴ למשל: ידה בו / לעברו (+ אבן, בקבוק תבערה וכיו"ב), הטיח בו/כנגדו + {ביקורת קשה, האשמות וכיו"ב}, הטיל בו/לעברו + {מום, דופי, רבב, ספק}, שיסה בו/לעברו + {את הכלבים, חיות הטרף וכיו"ב}. לעומת זאת פועלי הכאה שמבנם הסמנטי מונע אפיון של רכיב המגע (קרי אפיון אופן ביצוע הפעולה) מתממשים בעריכה הישירה בלבד, למשל הלקה אותו, וכן ייסר אותו (בשוטים) במשמעותו המקראית.³⁵

רכיב התנועה המובע במבנה האקוזיבי של פעלים לא פעולתיים, כגון בפעלים האספקטואליים (קבוצה 11 לעיל), מובע בעצם ציון שלב הכניסה לפעולה (אינגרסיב) או בציון האספקט של המשך ביצועה, ואילו רכיב המגע המובע באלטרנציה בב' היחס מיוצג באפיון ההימצאות בפעולה והכוונה להמשיך בה.

נעמוד עתה על הזיקה בין הרכיבים "תנועה" ו"מגע" ובין התנהגותם התחבירית של הפעלים הטרנזיטיביים הנדונים.

6. התכונות התחביריות המשותפות לפעלים בעלי הרכיבים "תנועה" ו"מגע"³⁶

נוסף על התכונה הבולטת המשותפת לפעלים הטרנזיטיביים המקיימים יחסי תפוצה משלימה בין המבנה האקוזיבי למבנה עם ב' היחס ניתן להצביע על חמש תכונות תחביריות אחרות הקשורות במבנם הסמנטי.

א. "קידום" הבעלים

רכיב מן הפעלים הטרנזיטיביים הנדונים מאפשרים "קידום" הבעלים (כשאנו

34. השווה לעקרון ה-anticipation שדן בו ונדלוואז (1987, 1993) בקשר למילת היחס à בצרפתית לעומת המיליות jusque, vers, למשל: Baudouin va à/vers/jusque Bruxelles. והשווה בעברית גם בין מבנה עם ל' היחס ומבנה עם ב' היחס, למשל: זרק את האבן לבור (מכשירין ה, ה) לעומת אבן כדי לזרוק בעוף (שבת ח, ע). "הטרמה" אינה משמשת כאן כמובן האונטולוגי של קדימות בזמן, אלא כמובן הקוגניטיבי של אופן המשגת האירוע.
35. התנהגותם של פועלי הלקאה מטיפוס זה דומה במידה מסוימת לזו של spank verbs באנגלית (ראה לויך 1993, עמ' 151-152), שאף הם מתממשים במבנה האקוזיבי בלבד (כלומר אינם מאפשרים את האלטרנציה הקונטיבית, עם at). למשל, Paula spanked the naughty child לעומת Paula spanked at the naughty child??.
36. על כמה תכונות תחביריות דומות של פועלי יצירת מגע דרך תנועה באנגלית עומדת לויך 1993, עמ' 5-11. דבריה נסמכים על מחקרים שנעשו בפעלים מארבעה טיפוסים – cut, hit, touch – break – בעיקר מחקריהם של פילמור (1967), ושל האלה וקייור (1986).

האגנט) לעמדת מושא ישיר או עקיף (בדרך כלל עם ל' הדטיב הפוססיבית ו"הורדת" המשויך לעמדה שלישונית (אדוורביאלית) של תיאור מקום. למשל:

55. המתאגרף הכה אותו בחזה.
 56. הרוצח דקר אותו בלב / הסכין דקרה לו בלב.
 57. החתול שרט אותו בפנים.
 58. היא צבטה אותו בלחי / היא צבטה לו בלחי.
 59. היא אחזה בו במותניו.
 60. הוא משך לה בשער.
 61. הוא נישק אותי במצח / הוא נישק לי במצח.
- לעומת זאת, בפועלי שינוי מצב מנועה "הורדת" המשויך לעמדת תיאור מקום. למשל:

62. הוא שבר לה את האצבע – ??הוא שבר אותה באצבע / ??הוא שבר לה באצבע.
63. הוא הרס לה את הגב – ??הוא הרס אותה בגב / ??הוא הרס לה בגב.
64. היא שרפה לה את הריסים – ??היא שרפה אותה בריסים / ??היא שרפה לה בריסים.
65. הוא עיקם לך את האצבע – ??הוא עיקם אותך באצבע / ??הוא עיקם לך באצבע.
66. הוא פתח לו את הראש – ??הוא פתח אותך בראש / ??הוא פתח לך בראש.
67. הוא כופף לי את היד – ??הוא כופף אותך ביד / ??הוא כופף לך ביד.

משמע, המבנה של "קידום" הבעלים רגיש לרכיב של מגע, על כן לא ייפלא שהוא שכיח בפועלי מגע מובהקים, למשל הוא נגע בו/לו ברגל. הדיאטזה את/ב בפעלים הטרנזיטיביים הנדונים כרוכה אף היא ברכיב של מגע, לפיכך אפשרי בהם "קידום" הבעלים.

ב. הגבלת יחסי גרימה-אינכואטיב

האינכואטיב מנוע בפועלי מגע מובהקים, שכן התהוות מצב אינה מתיישבת עם רכיב של יצירת מגע, ומכיוון שרכיב המגע הוא חלק מצרור רכיבי המשמעות של פועלי הכאה, חפירה חיתוך וקרוביהם המקיימים את הדיאטזה את/ב, מנועה בהם הסבת המבנה ממשמעות של גרימה למשמעות של אינכואטיב. למשל:

68. רותי חתכה את הבשר ← הבשר נחתך: משמעותו פסיבית, "נחתך בידי אגנט כלשהו", אך אינו יכול לציין משמעות אינכואטיבית של "התהווה מצב שהוא נעשה חתוך" (כלומר פעולה שאינה בשליטה של אגנט מסוים).

לעומת:

69. דני שבר את הכוס ← הכוס נשברה: מבע דר-משמעי, משמעותו פסיבית או אינכואטיבית.

שבר הוא פועל מובהק של שינוי מצב, משום כך הוא עשוי להתממש במבנה חד-ערכי, כלומר עם ארגומנט אחד המציין ישות שמתחולל שינוי במצבה. התממשותו במבנה טרנזיטיבי (דהיינו עם שני ארגומנטים) משרתת את הצורך להוסיף לפעולה את מושג הגרימה. כנגד זאת חתך הוא פועל המציין תנועה יזומה של יצירת מגע בין פועל לפעול לשם גרימת שינוי במצבו של הפעול, לכן אין הוא יכול להתממש אלא במבנה דר-ערכי של גרימה; כלומר, מבנה המציין אינכואטיב מנוע בו.³⁷

ג. הסבה למבנה מדיופסיבי

רכיב המשמעות של גרימה לשינוי מצב, המשותף לשבר ולחתך, מאפשר לפעלים משני טיפוסים אלה להתממש אף במבנה מדיופסיבי. למשל:

70. כוסות מזכוכית נשברות מהר.

71. עוגה כזאת נחתכת במהירות.

72. עץ אורן מתנסר בקלות.

לעומת זאת, בפועלי תנועה של יצירת מגע שאינם כוללים רכיב של שינוי מצב, כגון הכה וניקב, ובפועלי יצירת מגע מובהקים, כגון נגע ופגע, מנוע המבנה המדיופסיבי.

ד. פסיביזציה

המרה ממבנה פעיל לסביל מנועה בדרך כלל בפועלי הכאה, שרכיב המגע מאוגד במבנם הסמנטי, כגון פועלי הכאה שבמבנם הסמנטי מאוגדת תכונת של שימוש באמצעי. פעלים אלה אינם מתממשים במבנה אקזטיבי אלא במבנה עם ב' היחס בלבד. המרתם ממבנה פעיל לסביל גורמת לנטרול המגע הבלתי ישיר (בתיווך אמצעי) בין הפועל לפעול, על כן היא מנועה. לא כן פועלי הכאה שאינם מסומנים מבחינה לקסיקלית בתכונת זו. למשל:

73. הבריונים הלמו בפניו באכזריות – ??הוא נהלם בידי בריונים באכזריות.

74. האדון הצליף בעבד ללא רחם – ??העבד הוצלף בידי אדונו ללא רחם.

לעומת:

75. הבריונים הכו בו באכזריות – הוא הוכה באכזריות בידי בריונים.

37. ראה לויץ 1993, עמ' 9–10.

הלם והצליף הם פעלים שבמשמעותם מאוגדת תכנית של שימוש במכשיר (כגון אלה, שוט) שבאמצעותו מחולל הפועל שינוי במצבו של הפעול, והשלמתם בעברית של ימינו היא עם ב' היחס בלבד. לעומת זאת הכה, המקיים את הדיאטזה המבנית את/ב, הוא פועל כללי המאפשר אפיון או אי-אפיון של צורת המגע (אם באמצעות שימוש במכשיר ואם לאו). המבנה הפסיבי מנטרל את רכיב המגע.

ה. העברה מדרך החיווי לדרך מודלית

מבדיקתנו עולה כי פעלים טרנזיטיביים של מגע ממשי דרך תנועה המקיימים את הדיאטזה את/ב נוטים בדרך כלל להתממש בעריכה החלופית עם ב' היחס במבנה אינדיקטיבי בלבד. התממשותה של האלטרנציה עם ב' היחס בדרך מודלית, המציינת משמעות בלתי ראלית ובלתי פקטואלית, צורמת בדרך כלל, מכיוון שאין היא מתיישבת עם הרכיב המסומן של מגע, או עם התבוננות בפעולה מבפנים, מצד התרחשותה, שכן בדרך זו הפועל או הנמען (הפועל בציווי), מוצג כביכול כמי שכבר מוציא או הוציא את הפעולה אל הפועל (כלומר האירוע נתפס כפרפקטיבי). למשל, ההסבה של המבעים שלהלן עם ב' היחס לצורות ציווי בלתי קבילה בדרך כלל:

76. א. והיא נשענה על הדלת בעקשנות, ידיה המחזיקות במדים מושטות קדימה (קרת, עמ' 94).

ב. החזיקי את המדים בידיים מושטות קדימה!

ג. ?החזיקי במדים בידיים מושטות קדימה!

77. א. הוא משך בגוף של החתול חזק בכוונה (דוגמה 37 לעיל).

ב. אל תמשוך את החתול חזק.

ג. ?אל תמשוך בחתול חזק.

הוא הדין במבע שלהלן:

78. א. עליכם להרוג את הכופרים המוסלמים והיהודים! (דברי שליט נוצרי

בתקופת מסעי הצלב) – המבנה המודלי קביל בעריכה הישירה בלבד.

ב. ?עליכם להרוג בכופרים המוסלמים והיהודים!

7. הבדל מילוני בין שתי צורות העריכה: משמעות מילולית

לעומת משמעות מושאלת

ההבדלים בין שתי המסגרות המבניות של הבעת היחסים האקטנציאליים מוצאים את ביטויים ברבים מן הפעלים הנדונים בגוני משמעות שונים או כבידול מילוני בין שתי ת-משמעויות (דהיינו פוליסמיה). המשמעות העולה מן המבנה בב' היחס היא בדרך כלל משמעות מוגבלת יותר מן המשמעות המובעת במבנה האקטנציבי. תרגום ללשון אחרת עשוי להיות אמצעי הויריסטי יעיל לגילוי הפוליסמיה. למשל, הכיר את ניתן לתרגמו ל-know, ואילו את הכיר ב ניתן לתרגם ל-recognize; בחר את ניתן

לתרגמו ל-choose, ואילו את בחר ב ניתן לתרגם ל-select או elect; רצה את ניתן לתרגמו ל-want ואילו את רצה ב ניתן לתרגם ל-be interested in.³⁸ נוסף לכך, המשמעות המילולית-היסודית מתממשת על פי הרוב בשתי צורות העריכה (על פי ההתניות ההקשריות ונקודת הראייה של הדובר את האירוע), בעוד המשמעות הגזורה, שהיא בדרך כלל תולדה של מעתק מטפורי, מתממשת במבנה המסומן בלבד, כלומר בהשלמה עם ב' היחס. דהיינו, מישור התוכן מקביל למישור הצורה, שכן המטפורה מסומנת לא רק מבחינה סמנטית כי אם גם מבחינה תחבירית. המבנה בב' היחס, אשר בו מאופייין רכיב המגע, הוא אפוא אמצעי להדגשת המשמעות המטפורית (אפיון המגע כאשר הנושא לא חי או המושא לא מוחשי, מדגיש שה"קריאה" מטפורית).³⁹ דוגמות:⁴⁰

אחז את/ב : אחז ב

הצעיר {אחז את/ב} הקערה בשתי ידיו – לעומת שוב חזיון תעתועים אחז בנו והמדינה שבה והתלקחה (הארץ, 7.2.2000, מכתבים למערכת).

דחק את : דחק ב

הבריונים דחקו אותו לפינה – לעומת המנהל דחק בו להודיע על התפטרותו.

דש את/ב : דש ב

האיכר דש את החטים – לעומת הוא שוב דש בנושא.

החזיק את/ב : החזיק ב

הוא החזיק {את/ב} ידה – לעומת עדיין הוא ממשיך להחזיק בדעותיו אלה.

הרגיש את/ב : הרגיש ב

הרגשתי {את/ב} הדקירה – לעומת הוא הרגיש בצרה המתקרבת.

חכך את/ב : חכך ב

המוכר חכך את ידיו בהנאה – לעומת הוא חכך בדעתו אם לקבל את ההצעה.

38. פוליסמיה דומה המשתקפת באלטרנציה מבנית מצויה בספרדית. היא מובעת שם באמצעות עריכה ישירה (אקוטיבית) לעומת עריכה עם מילת היחס a. למשל: encontrar (למצוא) : encontrar a (להיפגש עם); conocer (להכיר, לדעת) : conocer a (לעשות הכרה עם).

39. על תופעה דומה בספרדית עומד מולכו 1980, עמ' 218. הדוגמה שהוא מביא: (א) Los ácidos atacan los metales. למבנה הישיר בספרדית בדוגמה זו יש משמעות מילולית בלבד: "חומצות גורמות להחלדת מתכות". (ב) Los ácidos atacan a los metales. במבצע זה יש האנשה של החומצות: "חומצות תוקפות מתכות".

40. לשם קיצור לא יודגם בדרך כלל במשמעות היסודית-המילולית המבנה עם ב' היחס. אפיון "אמתי" (המשקף את המצוי בשיח הטבעי) של המבנה מצריך בדרך כלל הוספת מתארים המתייחסים לאופי הפעולה (עצמתה, חלקיותה וכיו"ב).

חש את/ב : חש ב

הוא חש {את/ב} כאב – לעומת העובדים לא חשו בשינוי במצב.

משך את/ב : משך ב

הוא משך {את/ב} החבל – לעומת מושך בקשת, מושך בעול.

נגס את/ב : נגס ב

התינוק נגס {את/ב} העוגה בשתי שינוי הקטנות – לעומת הם מתלוננים שעמדו שיעד כה נחשבו לכפירה בעיקר, נוגסות בכל חלקה טובה בעם (הארץ, 2.10.2000).

נקב את/ ניקב את/ב : נקב ב

הפורץ ניקב {את/ב} הקיר – לעומת הוא נקב במחיר, הוא נקב בשם.

ניקר את/ב : ניקר ב

המורדים ניקרו {את/ב} עיניו באכזריות – לעומת ניקר במוחו רעיון.

נשא את : נשא ב

הוא נשא את הפצוע על כתפיו – לעומת הוא נשא ב + {עול, אחריות, תוצאות וכיו"ב}.

פתח את : פתח ב

הוא פתח את החלון – לעומת הוא פתח בדיון.

קיצץ את/ב : קיצץ ב

בעל הבית קיצץ {את/ב} האילן – לעומת הוא קיצץ בהוצאות.

ראה את : ראה ב⁴¹

הוא ראה את הסרט – לעומת הוא ראה בו אויב.

שקל את : שקל ב

המוכר שקל את התפוחים – לעומת הוא שקל בדבר.

41. בלשון המקרא מתקיים הניגוד בין ראה את ובין ראה ב גם במשמעות המילולית, ואף כאן הניגודים ההדדיים הם, לדעתי, בין מבנה בלתי מסומן (בעריכה הישירה) למבנה מסומן (עם ב' היחס). למשל, ראה ראיתי את עני עמי (שמות ג 7), טהור עינים נראות רע (חבקוק א 13), לעומת ולא תראינה עיניך בכל הרעה (מלכים ב כב 20), ותרא איבתי ותכסה בושה... עיני תראינה בה, עתה תהיה למרמס כטיט חוצות (מיכה ז 10).

תמך את/ב : תמך ב

למשל, החובש תמך {את/ב} ראשו של הפצוע – לעומת הוא תמך בדעתו (השווה צידד בדעתו).

מעניין לציין כי גם בצמד הניגודים כינוי דטיבי פוססיבי: כינוי גניטיבי (כינוי קניין), שבו המבנה הדטיבי הוא המסומן, המשמעות המושאלת מובעת בדרך כלל במבנה המסומן, ואילו המשמעות היסודית מובעת במבנה הבלתי מסומן (הגניטיבי). למשל:

79. הסתכלתי לו ישר בפנים ("הייתי ישיר/ בחנתי את כנותו") לעומת הסתכלתי בפנים שלו.

80. הוצאתי לי את העיניים ("התאמצתי יתר על המידה") לעומת הוצאתי את העיניים שלי (אם הן מלאכותיות למשל).

8. להלן טבלה מסכמת של התכונות הסמנטיות הרלוונטיות של מרכיבי הפרדיקציה והמשמעויות שמציינות שתי צורות העריכה הטרוניזיטית. בטבלה שלהלן A (Actor) מציין את הפועל, O (Object) מציין את המשתתף-המושא, ו-V (Verb) מציין את הפרדיקט הפועלי.

אפיון מרכיבי הפרדיקציה	המבנה הישיר	המבנה עם ב' היחס
1. דרגת ההשתתפות של A	גבוהה, A אגנטי	A עשוי להיות בלתי אגנטי כגון כשהמשמעות מטפורית
2. דרגת האינדיבידואציה של O	לא מאופיינת O עשוי לציין שם גנרי ולהיות בלתי מיועד	מאופיינת בדרך כלל O מתייחס בדרך כלל לרפרנט מסוים
3. רמת המעורבות של O	O משתתף מקרי ופסיבי יחס חד-סטרי בין A ל-O	O משתתף בלתי מקרי יחסים דו-סטריים בין A ל-O
4. אפיון המגע בין A ל-O	המגע בלתי מאופיין התבוננות כוללנית על האירוע ("אפקט הוליסטי")	המגע מאופיין כממוקד, מכוון ואינטנסיבי התבוננות מקומית על האירוע והשפעתו על O ("אפקט פרטיטיבי")
5. מידת המשפעות של O	בלתי מאופיינת O חלק מהטווח הסמנטי של הפועל (effected object)	מאופיינת O מציין ארגומנט עצמאי, "מושא מושפע" (affected object)

המבנה עם ב' היחס	המבנה הישיר	אפיון מרכיבי הפרדיקציה
V מציין פעולה ממשית מסוימת פעולה דינמית דורטיבית (משמעות אימפרפקטיבית) התבוננות בפעולה מבפנים, מבחינת המבנה הטמפורלי הפנימי שלה ומבחינת תנועתיותה (Kinesis)	V עשוי לציין פעולה כללית או גנרית פעולה דינמית נקודתית מהלך הפעולה אינו מאופיין התבוננות בפעולה מבחוץ, מבחינת השלמתה	6. אופייה של הפעולה א. התוכן הפרדיקטיבי: ב. האופי האספקטואלי של הפעולה (Aktionsart):

9. סיכום

החידוש העיקרי של המאמר הוא בטענה, כי הדיאטזה בין שני המבנים של הפעלים הטרנזיטיביים הנדונים אינה שרירותית. לבד מן העובדה שבעברית אין היא חלק מן הדקדוק (בניגוד לספרדית למשל) הוצגה הטענה כי הבחירה בין כל אחת מן המסגרות המבניות תלויה בנקודת הראייה של הדובר המתבונן באירוע. במסגרת המבנית הישירה הדובר מתבונן באירוע באופן כוללני, ואת הפעולה הוא רואה מצד הגשמת ייעודה (ההשפעה על הפעול, בעיקר השינוי במצבו); ואילו במסגרת הבלתי ישירה, עם ב' היחס, הוא רואה את האירוע בראייה פרטיטיבית, מצד רכיביו השונים. באלטרנציה הבלתי ישירה לא רק הפועל מאופיין כי אם אף הפעול, בעיקר מבחינת דרגת הרפרנציאליות ומבחינת מידת מעורבותו באירוע, והפעולה מאופיינת מצד רכיביה, כלומר מצד התנועה (kinesis) ומצד הזמן הפנימי של התרחשותה. מסגרת מבנית זו, עם מילת יחס החוצצת בין התחום הסמנטי-תחבירי של הפועל והמשתתף-הנושא ובין התחום של הפעול, מקהה את היחסים החד-צדדיים בין המשתתפים. במסגרת מבנית זו מוחלש מעמדו של הפועל כאחראי הבלעדי למצבו של הפעול, והיחסים בין הפועל לפעול מתוארים כדו-צדדיים, כלומר הם מתוארים גם מבחינת הפעול. מבחינה סמנטית הטענה המרכזית שהוצגה היא, כי בעריכה עם ב' היחס מאופיין רכיב המגע. מצד הפרדיקט הפועלי אפיון זה גורם לצמצום המשמעות ולספציפיקציה של הלקסמה הפועלית, ומצד המושא אפיון זה גורם להדגשתו ולהבלטתו הן מבחינה סמנטית הן מבחינה קוגניטיבית (כמשתתף פעיל או בלתי פעיל אך מעורב).

בדיקת תפקידה של ב' היחס באלטרנציה הטרנזיטיבית עשויה ללמד על זיקה בין משמעותה הסמנטית היסודית, דהיינו משמעותה הלוקטיבית-טנגנטית, ובין משמעותה ה"דקדוקית". מסקנה מעין זו עשויה לעלות בקנה אחד עם ההנחה, כי מילות היחס הן חלק מרצף מדורג בין הסמנטיקה לדקדוק, ועל כן אין למתוח קו

מפריד ברור בין מימושיהן הסמנטיים למימושיהן הדקדוקיים. תפיסה זו שונה מן ההנחה הרווחת בקרב בלשנים רבים, בעיקר סטרוקטורליסטים, כי אם אין ליסוד לשוני קבוצת בחירה,⁴² אין לו משמעות או הנמקה סמנטית. הד לתפיסה זו ניתן למצוא, למשל, אצל ליונס, הגורס כי "כל יסוד לשוני הנקרה במבע יש לו משמעות רק אם אין הוא נקבע [מחויב] באותו הקשר על ידי המבנה".⁴³

אפשר שבמישור הפונקציונלי של מבנה המסר ניתן לראות בדיאתזה המבנית הנדונה הבדל במיקוד (focus); דהיינו, ניתן לראות במבנה עם ב' היחס אמצעי למיקוד המושא. הסבר מעין זה עשוי אמנם לחזק את ההסבר הסמנטי וההסבר הקוגניטיבי שהבאנו, אך אין הוא יכול לשמש נימוק יחיד לדיאתזה זו, שהרי אילו היה הדבר כך היה המבנה החלופי בב' היחס אפשרי עם כל פועל טרנזיטיבי, ולא רק (או בעיקר) עם פועלי מגע דרך תנועה.

מתוך הנחה שיש זיקה מסוימת בין המבנה הסמנטי של מרכיבי הפרדיקציה, בעיקר הפרדיקט הפועלי, ובין ההתנהגות התחבירית, ניסינו לבחון, נוסף לדיון באלטרנציה את/ב, את הקשר בין הרכיבים "תנועה" ו"מגע" ובין חמש תכונות תחביריות: "קידום" הבעלים (בעיקר כמושא ישיר) ו"הורדת" המשוך לעמדה שלישונית, הסבה ממבנה גרימה לאינכואטיב, הסבה ממבנה טרנזיטיבי למבנה מדיופסיבי, הסבה ממבנה פעיל לסביל והעברה מדרך החיווי לדרך מודלית.

ועוד זאת הראינו, כי חילופי המבנה בפעלים הנדונים הם תופעה אמצויה בתווך בין התחביר ללקסיקון, שכן לחילופים אלה יש משמעות לא רק מן ההיבט התחבירי כי אם אף מן ההיבט הלקסיקלי, בעיקר כאשר הניגוד בין שני המבנים משקף פוליסמיה.

42. אמנם ב' היחס בפעלים הטרנזיטיביים הנדונים ניתנת להמרה במבנה אקוזיטיבי כאשר המשמעות מילולית (מוחשית), אולם בתפקודה זה מנוטרלים הניגודים ההדדיים בינה ובין מילות יחס אחרות.

43. ליונס 1968, עמ' 418. אין להסיק מכאן, כמובן, כי אין בלשון מקרים של גרמטיקליזציה שאינם ניתנים להסבר סמנטי, אך מספרם של אלה קטן, לדעתי, הרבה יותר ממה שגורסים בדרך כלל בלשנים סטרוקטורליסטים וגנרטיביסטים. כדאי להזכיר כאן את ההבחנה בין מילות תוכן (מילים לקסיקליות) ובין מילות דקדוק (מילות תפקוד), שהעמיד מיה (Meillet) ב-1912. את מילות התוכן הוא תיאר כמילים "מלאות", ואילו את מילות הדקדוק כ"ריקות". רבים מן הסטרוקטורליסטים, בעיקר האירופים, הרחיקו לכת בתפיסת המושג "ריק". הם נקטו את המונח "צורת-מילה ריקה" כדי לציין היעדר מוחלט של תוכן סמנטי. בדומה להבחנות אחרות שהעמידו (כגון בין דיאכרוני לסינכרוני) גם הבחנתם זו מושתתת על שני ערכים בלבד – הצורה הריקה היא הערך השלילי, והמלאה היא החיובי. אולם לא כך גרס מיה. הוא הניח קיומן של דרגות שונות, על פי השלבים בגרמטיקליזציה שהתרחשה בצורת-המילה. מן הראוי להבהיר כי אין הכוונה כאן דווקא לגרמטיקליזציה במובן הדיאכרוני, אלא בראש וראשונה להתמסדות במערכת הסינכרונית של צורה או משמעות סמנטיות ופרגמטיות שנתקבעו למבנה מסוים ולא קודדו כך (באופן קונווציונלי) קודם לכן.

במישור המבצע (האילוקוציה) ניתן לקבוע כי המבנה עם ב' היחס מאופיין מבחינת הפונקציה האקספרסיבית, דהיינו יצירת יחס אמפתי אצל השומע כלפי המושא המעורב בפעולה. פונקציה אקספרסיבית דומה ממלאים מבנים עם ל' היחס (יחסת הדטיב) שאינה חלק מן המבנה הלקסיקלי-תחבירי של הפועל, כלומר דטיב שאינו מציין משתתף מחויב או משתתף נוסף באירוע; דהיינו מבנים עם "דטיב אתי" (רק אל תשתני לנו עכשיו, לעומת אל תשתני עכשיו), "דטיב רפלקסיבי" (ישבתי לי בצד, לעומת ישבתי בצד) ו"דטיב פוססיבי" (שרפתי לי את המכנסיים, לעומת שרפתי את המכנסיים שלי).⁴⁴

נספח: לקט דוגמות מתקופות קודמות של העברית

א. פעלים משדה החבטה וההכאה

הכה את : הכה ב (על, מ)

והשמעה באה אל דוד לאמר הכה אבשלום את כל בני המלך ולא נותר מהם אחד (שמואל א יג 30).
ועברתי בראש מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים... ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים (שמות יב 12-13).
צדיק אחד היה רוחץ באמבטי במים ואשתו יושבת אצלו והכה זוהר של ראש הצדיק במים (ספר חסידים, מהדורת מרגליות, ירושלים תשכ"ד, סי' תרנט).
ותך השמש על ראש יונה ויתעלף (יונה ד 5).

עם מ' פרטיטיבית:

ויעלו מן העם שמה... ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש (יהושע ז 4-5).
ואכה מהם אנשים ואמרטם (נחמיה יג 25).

חבט את/חיבט את : חבט ב (על)

א. ועבדיהן חובטין את העם במקלות (פסחים נו ע"א).
חיבטה [את האישה] על גבי שיראין (כתובות לט ע"א).
ב. בתת-משמעות של "היכה ודפק על ענפי עץ או שיבולים להשיל את פריים":

וגדעון בנו חובט חטים בגת (שופטים ו 11).
חירות של דקל היו מביאין וחובטין אותן בקרקע (סוכה ד, ו).

במשמעות זו השלמתו ישירה בלבד.

44. להיבט הפרגמטי של מבנים אלה, בעיקר של הדטיב האתי והדטיב הרפלקסיבי, עיין הלוי תשס"ד.

נגח את : נגח ב

וכי יגח שור את איש (שמות כא 28).
 בך צרינו ננגח, בשמך נבוס קמינו (תהלים מד 6).
 בהשאלה: בנים שמנגחים בתורה (ברכות נו ע"ב).

בעט את : בעט ב

בעט את (ל' חז"ל ולי רבנית של ימה"ב):
 שבועט את בגדי הצמר ברגליו (רש"י ליהושע טו 7).
בעט ב (מקרא):

למה תבעטו בזבחי (שמואל א ב 29).

ב. דוגמות משדה פועלי חפירה, חיתוך וחיתוך
דש את : דש ב

וארנן דש חטים (דברי הימים א כא 20).
 כערוגה זו שהכל דשין בה (עירובין נד ע"א).

חתך את : חתך ב

אם הייתי חותך ראשך בסיף מי היה תובע את דמך מידי (חולין לב ע"ב).
 והיה רופא כופתו ומחתך ברגלו כדי לראותו (=דוגמה 20 לעיל).

ניסר את : ניסר ב

בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון דיו־פרצופין בראו וניסרו ועשאו גבייה
 גב לכאן וגב לכאן (בראשית רבה ח, ט).
 כחרש המנסר בארזים (יומא כ ע"ב).

קיצץ את : קיצץ ב

א. כרת, קטע, גדע

מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית (שביעית ד, י).

ב. הפחית, המעיט, הקטיץ (משמעות מושאלת).

רציתי לשמוח עם אשתי, נזכר לי זה שקיצץ בשמחתי ונתעצבתי (ש"י עגנון,
 על כפות המנעול, ירושלים ותל אביב תשי"ג, עמ' תעח) – על דרך לשון
 חכמים והלשון הרבנית.

שפשף את : שפשף ב

הנוטל ידיו צריך לשפשף את ידיו (תוספתא ידים א, ג).
 כיון שהרגיש שהמלך רואה התחיל משל"ך את הסכין ומשפשף בה [בפרה]
 וממלא את האבוס לפניה (במדבר רבה כ, יט).

ג. פעלים משדה האחיזה ומשדה המשיכה

אחז את : אחז ב

וישלח... לאחז את הארון (דברי הימים א יג 9).
מוריד הסל מעל כתפו ואוחז בשפתותיו (ביכורים ג, ו).

החזיק את : החזיק ב

והחזקתי את זרועות מלך בבל (יחזקאל ל 25).
ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו (שמואל א טו 27).

תמך את : תמך ב

ויתמך יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים (בראשית מח 17).
בי תמכה ימינך (תהלים סג 9).

משך את : משך ב

תמשך לויתן בחכה (איוב מ 25).
ומזבולון מושכים בשבט סופר (שופטים ה 14).

ד. פעלים משדה הרצייה והבחירה

חפץ את : חפץ ב

מי האיש החפץ חיים (תהלים לד 13).
אם חפץ בנו ה' והביא אתנו אל הארץ הזאת (במדבר יד 8).

בחר את : בחר ב

בחר לנו אנשים וצא הלחם (שמות יז 19).
לפני ה' אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו (שמואל ב ו 21).
החיים והמות נתתי לפניך... ובחרת בחיים (דברים ל 19).

קיצורים ביבליוגרפיים

- D. L. Bolinger, "Entailment and the Meaning of = 1968 Structures", *Glossa* 2 (1968), pp. 119–127
בורוכובסקי תשנ"ח = א' בורוכובסקי, "שרים עצמאות": מהשלמה עקיפה להשלמה ישירה", בלשנות עברית 43 (תשנ"ח), עמ' 15–28
בלאו תשנ"ו = י' בלאו, "החל בהוראת 'התחיל בדבר והמשיך בו'", עיונים בבלשנות עברית, ירושלים תשנ"ו, עמ' 131–136
בראל 1924 = 1924 M. Bréal, *Essai de sémantique*⁶, Paris
ברמן 1982 = 1982 R. A. Berman, "Dative Marking of the Affectee Role: Data from Modern Hebrew", *Hebrew Annual Review* 6 (1982), pp. 35–59

- A. E. Goldberg, "The Inherent Semantics of Argument = 1992 גולדברג
Structure: The Case of the English Ditransitive Construction",
Cognitive Linguistics 3 (1992), pp. 37–74
- A. E. Goldberg, *A Construction Grammar Approach to = 1995 גולדברג
Argument Structure*, Chicago 1995
גולדנברג תשכ"ו = ג' גולדנברג, מערכת הזמנים האמהרית, עבודת דוקטור,
האוניברסיטה העברית בירושלים, תשכ"ו
גולדנברג תשמ"ה = ג' גולדנברג, "על תורת הפועל והפועל העברי", מחקרים
בלשון א (תשמ"ה), עמ' 295–348
- L. Glinert, *The Grammar of Modern Hebrew*, Cambridge = 1989 גלינרט
1989
- D. Dowty, "Thematic Proto-Roles and Argument = 1991 דוטי
Selection", *Language* 67, 3 (1991), pp. 547–619
- R. M. W. Dixon, *A New Approach to English Grammar on = 1991 דיקסון
Semantic Principles*, Oxford 1991
- N. Delbecq, "Two Transitive Construction Frames in = 1999 דלבק
Spanish: The Prepositional and the Non-Prepositional Accusative",
Issues in Cognitive Linguistics, Berlin & New York 1999, pp. 407–424
- N. Delbecq, "A Construction Grammar Approach to = 2002 דלבק
Transitivity in Spanish", in K. Davidse & B. Lamiroy (eds.), *The
Nominative and Accusative and their Counterparts*, Amsterdam &
Philadelphia 2002, pp. 81–129
- P. J. Hopper & S. A. Thompson, "Transitivity in = 1980 הופר ותומפסון
Grammar and Discourse", *Language* 56 (1980), pp. 251–299
- J. Haiman, *Natural Syntax: Iconicity and Erosion*, = 1985 היימן
Cambridge 1985
- L. Hjelmslev, *La catégorie des cas*, München 1935 = 1935 היילמסלב
- K. L. Hale & S. J. Keyser, "Some Transitivity = 1986 האלה וקייזר
Alternations in English", *Lexicon Project Working Papers* 7, Center
for Cognitive Science, MIT, Cambridge, Mass. 1986
- K. L. Hale & S. J. Keyser, "A View from the Middle", = 1987 האלה וקייזר
Lexicon Project Working Papers 10, Center for Cognitive Science,
MIT, Cambridge, Mass. 1987
- הלוי תשנ"ט = ר' הלוי-נמירובסקי, בין התחביר ללקסיקון, ירושלים תשנ"ט
- R. Halevy, "Transitive Verbs with Non-Accusative = (בדפוס) הלוי
Alternation in Hebrew: Cross-Language Comparisons with English,

- German and Spanish”, in N. Delbecque & D. Geeraerts (eds.),
Language Variation, Berlin & New York
- הלוי תשס”ד = ר’ הלוי, “שותק לו האדון’: תפקודיו של המבנה ‘פועל + ל- + כינוי
 חוזר לנושא’ בעברית של ימינו”, לשוננו סו (תשס”ד), עמ’ 113–143
- C. Vandeloise, “La préposition à et le principe = 1987
 d’anticipation”, *Langue française* 67 (1987), pp. 71–111
- C. Vandeloise, “La préposition à pâlit-elle derrière = 1993
 toucher?”, *Langages* 110 (1993), pp. 107–127
- טאובה תשנ”ח = ד’ טאובה, המבנה הסביל ושימושיו בעברית בת-ימינו, עבודת
 דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשנ”ח
- B. Levin, *English Verb Classes and Alternations*, Chicago 1993 = 1993
 לרין
- J. Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge = 1968
 ליונס 1968
- J. Lyons, *Semantics*, 2 vols., Cambridge 1977 = 1977
 ליונס 1977
- R. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar*, 2 = 1991/1987
 לנקר 1991/1987
 vols., Stanford 1987, 1991
- R. Langacker, “Assessing the Cognitive Linguistic = 1999
 Enterprise”, *Cognitive Linguistics: Foundations, Scope, and Methodology*,
 Berlin & New York 1999, pp. 13–59
- M. Molho, “Sur la grammaire de l’objet en espagnol”, = 1980
 מולכו 1980
Travaux de linguistique et de littérature 13, 1 (1980), pp. 213–225
- M. Meillet, “L’évolution des formes grammaticales”, = (1912) 1958
 מיה 1958 (1912)
Linguistique historique et linguistique générale, Paris 1958 (1912)
- B. Pottier, “L’emploi de la préposition à devant l’objet en = 1968
 פוטייה 1968
 espagnol”, *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 63 (1968), pp.
 83–95
- W. Foley & R. Van Valin, *Functional Syntax and = 1984
 פוליי ו-וואן וליין 1984
 Universal Grammar*, Cambridge 1984
- C. J. Fillmore, “The Grammar of Hitting and Breaking”, = 1967
 פילמור 1967
 in R. Jacobs & P. Rosenbaum (eds.), *Reading in English
 Transformational Grammar*, Waltham, Mass. 1967
- C. J. Fillmore, “The Case for Case”, in E. Bach & R. T. = 1968
 פילמור 1968
 Harms (eds.), *Universals of Linguistic Theory*, New York 1968
- B. Comrie, *Aspect*, Cambridge 1976 = 1976
 קומריי 1976
- D. A. Cruse, *Lexical Semantics*, Cambridge 1986 = 1986
 קרוז 1986

רוזן תשל"ז = ח"ב רוזן, עברית טובה³, תל אביב תשל"ז
 שטרן תשנ"ד = נ' שטרן, מילון הפועל: ערכיות ותפוצה של פעלים בעברית
 החדשה, רמת גן תשנ"ד.

מקורות מן הספרות העברית החדשה

ח' באר, עת הזמיר, תל אביב 1987

ח' באר, חבלים, תל אביב 1998

ח"נ ביאליק, "האישה ומשפטה עם הרוח", ויהי היום (מעובד לילדים), תל אביב
 1984

ע' עוז, סיפור על אהבה וחושך, ירושלים 2002

א' קרת, צנורות, תל אביב 1992

צ' שלו, בעל ואישה, תל אביב (בלי ציון תאריך)

י' שמעוני, חדר, תל אביב 1999